SOBRE LA GÈNESI, LA DATACIÓ I LA TRANSMISSIÓ DELS TRACTATS DE BENET XIII ENTORN DEL TEMA DEL CISMA

Els tractats objecte del present estudi són els que el papa Benet XIII escriví sobre aspectes diversos del Cisma, el tema que el preocupà d'una manera abassegadora durant quaranta-cinc anys de la seva llarga vida. Els redactà en qualitat de persona privada i de forma anònima, de manera que escau millor d'atribuir-los a Pere de Luna, més que no pas a la figura del papa. Cal procedir així en pura línia de biblioteconomia, i així és acostumat de trobar-los esmentats. Tot amb tot, no m'he atingut a l'ús corrent en el títol que encapçala l'escrit per dues raons: en primer lloc, pel desig de precisar més i millor la paternitat de les obres —no hi entra cap dubte de pes en contra de la dita atribució—; segonament, és degut a la constatació que papa i escriptor es conjuguen estretament i es fa molt difícil de destriar allò que podria correspondre a l'un i allò que és de l'altre quan amb els tractats volgué justificar i defensar legalment, canònicament i científicament la seva conducta oficial; no deixa també d'ésser una bona raó —i és la tercera— el fet d'evitar la duplicitat de nom, tant en el cas ordinari dels qui anteposen el nom de fonts al de papa, com en el d'aquells que procedeixen en un ordre invers.

Als cinc títols d'escrits sobre dret eclesiàstic que hom esmenta de Benet XIII, hom pot afegir-ne alguns més, desconeguts fins ara, la ressenya dels quals presentem en un altre estudi nostre.[1] Aquests darrers ens interessen ara, però, només secundàriament. Aquells cinc són els que recensionà el professor Franz Ehrle[2] l'any 1900 i els presentà amb uns títols i també en un ordre que no corresponen ben bé a la realitat ni, sobretot, a la successió cronològica amb què es produïren. Són: 1. *Tractatus de concilio generali.* 2. *Tractatus de novo subscismate.* 3. *Replicatio contra libellum factum contra tractatum precedentem "Quia nonnulli".* 4. *Allegationes pro papa et contra rebellantes perquemdam venerabilem doctorem.* 5. *Tractatus de principali scismate,* escrit aquest darrer quan encara era cardenal.

D'aquests cinc tractats l'estudi present se centra només en tres. Els denomino amb els mots primers del text en dos casos, en evitació de caure en evidents confusions en voler identificar uns escrits que de bell antuvi no reberen cap títol: "Quia, ut audio" (= QUA), assenyalat amb el número quatre a la relació precedent, i "Quia nonnulli" (= QN), anotat amb el número dos; i designo amb el títol, el tercer tractat "De concilio generali" (= DCG), conforme a unes notes originals inserides en el mateix text (el text d'aquest volum comença pròpiament: "Curandis morbis").

Ara bé, mentre procedia a la recerca dels elements que m'ajudarien a bastir la descripció dels llibres on són registrats els esmentats tractats i els altres textos, de

1. *Arxiu Capitular de Barcelona. El Cisma d'Occident (Inventari de còdexs i pergamins).* Institut d'Estudis Catalans, Premi Peníscola 1977 (Barcelona 1985). No dubtaria d'atribuir a Benet XIII alguns dels textos inclosos al còdex 133, un plec del còdex 182-3 i, sobretot, el còdex 132, que és objecte d'una comunicació a les Jornades de part de Josep Perarnau.

2. *Die kirchenrechtlichen Schriften Peters von Luna (Benedikts XIII),* dins "Archiv für Litteratur- und Kirchengeschichte des Mittelalters", VII (1900), 515-575. Ens servirem de la sigla "Archiv VII" cada vegada que l'haurem d'esmentar.

motivació semblant, sortits de la cúria papal de Benet XIII, una bona part d'ells incidien en uns aspectes xocants entorn de la transmissió dels manuscrits en l'aspecte formal, que bé valia la pena de donar a la llum pública. A mesura que avançava en aquell camí, s'anà acumulant un material massa extens de cara a fornir el capítol introductori de l'inventari de còdexs, ensems que es féu palesa la necessitat de comprovar algunes parts dels respectius textos i de comparar les còpies diverses de què afortunadament disposem. En efecte, a l'estudi d'Ehrle hom recensiona, de DCG, quatre exemplars; ara n'hi afegim tres de nous: un de sencer en el text, un altre de gairebé sencer i un fragment. De QUA, sobre cinc textos coneguts, en posem dos més. I de QN, als vuit còdexs estudiats, sumem una nova còpia. No cal dir que la present aportació es basa en còdexs de l'Arxiu Capitular de Barcelona.[3] Dels exemplars ja coneguts, la majoria són al Vaticà, Arxiu o Biblioteca (al fons general o al Barberini) i a la Biblioteca Nacional de París, i d'altres també a Roma (a la Casnatense), a Tours i a l'Escorial. Tots, aquests i els barcelonins, són còpies procedents de l'arxiu mateix del papa Benet XIII (els de París, a través del cardenal Pere de Foix, el liquidador de l'arxiu pontifici de Peníscola) i de cercles de la seva confiança: el cardenal de Pamplona Martín de Zalba i el bisbe de Barcelona i secretari i tresorer papal, Francesc Climent.

En continuar, però, la nostra anàlisi, i a causa del descobriment d'allò que en podríem dir dues edicions dels tractats, l'estudi hagué d'ésser ampliat necessàriament fins a incloure l'exposició de la possible gènesi dels textos i a delimitar amb precisió la data de les respectives redaccions. Per la raó abans esmentada, l'estudi se centra en els punts principals oferts pels mateixos textos, però no a tot el contingut dels tractats. Això darrer mereixeria un temps i unes possibilitats de què ara no disposem i que, a més, no crec que aportessin elements que modifiquessin els resultats del present treball.

I. FORMACIÓ DE LES OBRES

A. Tractat: Quia, ut audio

La tesi de F. Ehrle

L'examen de les notícies d'ordre cronològic incloses en el mateix text, fa néixer la impressió —escriu Ehrle—[4] que el tractat "ha estat elaborat per parts en el curs dels diversos anys del setge estricte del palau (d'Avinyó)". Aquestes dades fan referència: a la mort del cardenal Bonifacio degli Ammanati ocorreguda el 19 de juliol de 1399 a Aigüesmortes, dos mesos després que, disfressat, hagués sortit del palau d'Avinyó (exactament el 7 de maig),[5] fet aquest que repicava fortament com a cosa nova en l'ànim de l'autor al moment de redactar la part del text on es consigna;[6] a la defunció de Jofre de Boïl el 7 de novembre de 1400 i, finalment, a la mis-

3. La cita arxivística és: còdex 128, que conté el tractat *De concilio generali* (= DCG); còdex 134, que conté els tractats DCG i "Quia, ut audio" (= QUA); còdex 143, que conté el tractat "Quia nonnulli" (= QN); còdex 146 amb el tractat QUA, i còdex 182-4 amb un fragment de DCG.

4. Archiv VII, 571.

5. VALOIS, *La France et le Grand Schisme d'Occident*, III (París 1902), 227. En altres obres, hom dóna unes dates no prou precises o fàcilment confusibles.

6. La força de l'expressió radica en l'adverbi "noviter", el qual pren més èmfasi en el context de la frase completa. En efecte, entre els mals que han de suportar els assetjats dins el palau d'Avinyó, l'autor explica que "ultra illos qui extra et intra, gladio interfecti fuerant propter diversos labores, indigencias et medias, plures sunt mortui inter alios *noviter* unus cardinalis, unus miles et alii viri nobiles". ACB, c. 146, f. 27^{v}.

sió de Braquemont i de Melun, portada a terme l'1 d'agost de 1401.[7] A la vista d'aquestes conclusions, hom ha pogut escriure que el tractat fou escrit en el període de la sostracció d'obediència, especialment per part de França, vers el 1400/1401, per tal de respondre a la triple objecció esbombada pels cardenals assetjadors, quan aquests, ben altrament, amb llur comportament creaven un cisma secundari o subcisma.[8]

Al costat de les observacions sobre la datació, Ehrle al.ludí d'una manera genèrica a la gènesi del tractat, en referir-se a les cinc còpies que ell estudià: una estructura primitiva, present a totes les còpies —que són antigues, és a dir coetànies—, sobre la qual recaigueren afegits i esmenes i àdhuc correccions posades després o tretes del mateix cos del text, així com inclusions escrites al marge, algunes degudes a la ploma del cardenal de Pamplona, o bé amb paraules reclam.[9] Res més.

Precisions i explicacions noves

Amb l'anàlisi d'alguns punts i, sobretot, amb la comparació de còpies diverses, hem pogut arribar a noves conclusions sobre la gènesi del tractat i la seva difusió que, a més de corroborar el nus principal de l'estudi d'Ehrle, el complementen en bastants aspectes, el modifiquen també i el precisen.

El tractat tingué una lenta concepció i passà per una pausada maduració. És una obra que, bo i essent bàsicament del temps del setge d'Avinyó i havent nascut dotada d'una estructura primitiva els primers mesos del setge estricte, fou ampliada tot seguit i àdhuc restà oberta a noves aportacions, algunes de les quals no arribaren mai a materialitzar-se, segons sembla. L'última part, aquella que per ella mateixa adquirí una individualització independent (ens referim al tractat *De concilio generali)*,[10] fou redactada una dotzena d'anys després d'haver estat escrites les primeres ratlles del volum. Cert que el tractat fou fruit de la circumstància concreta del setge d'Avinyó; no menys cert és, però, que rebé tot seguit un abast molt més general, de manera que, d'escrit concebut amb la finalitat de defensar-se de les acusacions dels cardenals contraris, es transformà en obra d'atac i de denúncia alhora contra enemics de la unió de l'Església. Dues maneres d'enfocar, aquestes, que corresponen a sengles situacions psicològiques, ben diverses per cert, en l'ànim de l'autor i en el temps.

Per a la nostra anàlisi dividirem l'obra en dues seccions: les qüestions 1 a 5 i les altres qüestions, segons el tall manifest en el text, car la qüestió cinquena és closa amb una d'aquelles invocacions pròpies dels finals dels tractats o de les parts en què solen dividir-se. Val a dir de bell antuvi que amb les dites qüestions primeres cal identificar el treball defensiu, i amb les altres finals el treball d'atac.

Sobre les cinc primeres qüestions

Aquell qui es disposi a llegir l'inici del tractat en els dos exemplars de l'Arxiu de la Catedral de Barcelona, a les poques ratlles i després d'assabentar-se que l'autor,

7. EHRLE, Archiv VII, 569-571.

8. "Dictionnaire de Théologie Catholique", col. 2026ss. É. Amann és l'autor de l'article sobre Pere de Luna *(Pierre de Luna)*.

9. EHRLE, Archiv VII, 553-554.

10. Vegeu allò que diem a aquest respecte més endavant.

un antic professor de dret, vol refutar les acusacions de perjuri, de cisma i d'heretgia de què era objecte per part dels enemics, toparà amb l'anunci de la intenció de l'autor expressada en aquests termes: "deffencionem assumo, *quatuor* per ordinem probaturus", i a continuació l'elenc del pla en quatre punts: primer, que no cometé perjuri a causa del jurament prestat en el conclave; segon, que no afavorí el cisma, en refutar la via de la renunciació; tercer, que res no digué que fos herètic, sinó que presentà al.legacions veritables i jurídiques; i quart, ningú no tenia base, doncs, per a sostreure l'obediència, ans els qui actuaren així suscitaren un perillós cisma en l'Església ("sed facientes periculosum *scisma* in Ecclesia suscitasse").[11] És a dir, són l'enunciat dels tres temes que servirien de base per a rebatre altres tantes acusacions —les esmentades—, a les quals afegeix un quart punt a manera de conclusió, amb el qual, alhora que vol alliberar-se de l'autoria del cisma, el traspassa als contradictors.

Paral.lelament al pla esbossat, l'autor introdueix l'exposició de cada un d'aquests temes amb uns mots calcats d'un formulari comú, que adapta al lloc propi de cada qüestió en el conjunt de l'obra; la qüestió primera comença: "Primo *ergo* habeo probare...", on l'adverbi "ergo" serveix d'enllaç dels mots precedents d'introducció amb el tractat pròpiament dit; la segona: "Secundo habeo probare...", de manera que a l'autor no li cal recórrer a cap argúcia literària per a introduir el segon tema; la tercera qüestió diu: "Tercio habeo probare...", sense mots sobrers; i la quarta: "Quarto *restat* probandum et ex premissis breviter inferendum...", amb una redacció diferent que ve a indicar que ha arribat al final de la seva argumentació.[12] Perfecte, des dels postulats d'una metodologia precisa, travada i exigent.

Ara bé, si el lector té a la vista un altre exemplar del mateix tractat —per exemple, el nostre còdex 134 o el text reproduït per Ehrle, als quals ens referim tot seguit—, notarà unes diferències importants, que es relacionen amb els mots impresos en cursiva a les ratlles anteriors. En primer lloc, llegirà que l'autor pretén "deffensionem assumo *quinque* per ordinem probaturus", és a dir que es defensarà de les acusacions presentant cinc temes: els quatre ja coneguts i un cinquè, nou per tant i que consisteix en l'amarga conclusió que mentre subsisteixi la sostracció d'obediència està en marxa un impediment gravíssim per a aconseguir la unitat de l'Església.[13] Es defensa, doncs, i es lamenta de la situació, tot girant la forma de passiva en activa, d'acusat en acusador; canvi ben insinuat i manifest, bé que no pas desenvolupat. En correspondència a l'augment del nombre de temes, l'autor, que no ha variat la introducció o mots introductoris de les quatre primeres qüestions, es veu obligat a enllaçar la cinquena amb les anteriors i a trobar un nou formulari. Se'n sortí així: "*Nunc* quinto restat declarare...".[14] I diem que se'n sortí, no tant referint-nos al trobament d'una frase no massa feliç, sinó al fet que ell no devia estar-ne gaire content i tractà d'esmenar-la en alguna còpia posterior; en tenim a la vista dues redaccions diferents.[15] L'originalitat de la fórmula rau en l'afegiment, als mots inicials de la quarta qüestió, de l'adverbi temporal "nunc", que demostra alhora un canvi en

---

11. ACB, c. 146, f. 1^r-1^v.

12. Id., *id.*, respectivament.

13. ACB, c. 134, f. 20^r. Les quatre primeres qüestions comencen als folis 20^v, 23^v, 27^r i 28^v, respectivament. En el text publicat per EHRLE (Archiv VII, p. 555), l'enunciat de la cinquena qüestió va entre claudàtors perquè al volum 29 va anotada la indicació "va-cat", que no té més importància en ordre al nombre de qüestions que conté el mateix exemplar.

14. Id., *id.*, f. 33^r. Els mots "Nunc quinto" són escrits sobre raspat.

15. Vegeu els textos a l'apartat Variacions de textos, segons els c. 134 i 146.

el pla i una referència a un temps divers a l'anterior, almenys psicològicament parlant.

Encara més. A la necessitat d'afegir un tema (el cinquè) al pla primitiu, l'autor experimentà la urgència o conveniència d'esmenar el concepte conclusiu originari relacionat amb l'origen del cisma, per tal d'adequar-lo a la realitat punyent: al mal gravíssim del cisma que afectava l'Església, els cardenals-acusadors introduïren el corc profund d'un cisma secundari o subcisma ("sed periculosum *subcisma* in Ecclesia suscitasse".[16] Aquest canvi de dir "cisma" a "subcisma" podria ésser degut a una intervenció mecànica del copista o el resultat d'una precisió conceptual de l'autor, però sembla que amb ell es revela el grau de maduració de la matèria assolit en la ment de l'autor, manifestat així mateix amb l'afegitó de la qüestió cinquena.

L'obra fou concebuda, per tant, amb un tramat de quatre qüestions. Mentre corria, però, la redacció, l'autor ja pensà en la cinquena, i no devia tardar gaire a escriure-la, si és que no ho va fer tot seguit; llavors no s'entretingué a modificar l'inici de la quarta qüestió (no calia, ben mirat, i el text hi sortí guanyant) i es limità a traspassar el final invocatori. Per això sembla clar que, en dir "quarto *restat* probandum" per a entrar en l'exposició del tema de la quarta qüestió, manifestava la voluntat primerenca de donar per esgotada la matèria proposada al principi del tractat, de manera que en la nova perspectiva del "*nunc* quinto restat declarare", el punt cinquè (adjunt el "nunc" d'actualitat amb el verb "restat", emprat ja abans), denota que redactava una qüestió nova a continuació de les quatre anteriors tot afegint "ara" un tema que "restava" encara per escatir. Precisions que, sens dubte, enriqueixen el text. Pel que fa al final de les qüestions quatre i cinc, com que de l'afegiment de la cinquena no en resultava afectat l'escrit, l'autor només es veié obligat a traspassar d'un final a un altre la frase d'acabament usual en els tractats medievals, que consisteix en una pregària de lloança a la divinitat.

És al mateix colofó on, tanmateix, es nota que ha transcorregut un espai de temps entre la primera redacció i les posteriors. En efecte, originàriament la qüestió devia acabar en el moment que l'autor donava per esgotada l'exposició del tema;[17] després hi afegí una espècie d'imprecacions que traspuen un estat d'ànim dolgut, o més encara, abatut i trist davant la ineficàcia pràctica que els seus raonaments trobaven en l'actitud decidida i absolutament contrària dels adversaris o "cismàtics". De manera natural —i usual—, la pregària imprecativa fineix amb una lloança al Pare que rubrica amb traç gruixut i ferm la possessió de la veritat: Un sol ramat i un sol pastor: a la terra el vicari Benet, i al cel el mateix Jesucrist.[18] És a dir, amb la cinquena qüestió i en una revisió del text escrit abans, l'autor donava per completada l'exposició de la seva defensa, tirant sobre els altres tota la culpabilitat del cisma i del subcisma.

Segons les hipòtesis sobre la redacció de la secció primera del tractat que acabem d'exposar, la cronologia seria la següent: un nucli originari redactat el 1398 o al principi del 1399, a tot estirar; uns retocs del nucli i una ampliació amb una qüestió nova (la cinquena), els primers mesos del 1399. La cosa continuà encara embolicant-se una mica més amb afegitons d'ordre menor, car no assoleixen la categoria de qüestió nova, ans es limiten a posar aclariments als textos publicats. Aitals aclariments reberen el nom d'addicions. Hom en comptabilitza tres de grans i precises. Una afecta la qüestió segona; una, la quarta i una altra, la cinquena. Aquesta darrera sembla el resultat de la refosa de textos diversos en un de sol: aquell que servia

16. ACB, c. 134, f. 20^{r}.
17. C. 146, f. 32^{r}.
18. C. 134, ff. 40^{v}-41^{r}.

per a remarcar amb especial interès les morts sofertes pels assetjats, sobretot en la persona d'un cardenal, d'un cavaller i de nobles, que per haver ocorregut "noviter" (ja ho hem exposat abans), correspon al final d'estiu o a la tardor d'aquell any 1399; un altre text, que conté una redacció referida així mateix a les tribulacions passades pels perseguits, en relació amb la guerra i amb la detenció forçada del papa que "nunc fit de presenti",[19] és a dir al moment del retorn dels enviats pontificis Ramon de Perellós i Bonifaci Ferrer, doblats amb la missió de representants del duc d'Orleans, benvist aquest pel papa com a guardià de la seva persona, juntament amb Guillaume de Laire i Jean de la Coste, que es presentaren al papa el 9 de febrer de 1401[20], en el tombar de l'hivern; llavors mateix, o a la primavera d'aquell mateix any, fou redactada aquesta part de l'addició. L'esment a l'ambaixada de Robert de Braquemont i de Guillaume de Melun, de l'1 d'agost següent, és en realitat un afegitó a l'addició.[21]

Sobre les restants qüestions (6 a 15)

Deixem establert per endavant que el tractat complet es compon de quinze qüestions, de les quals una tercera part no arribà a ésser redactada mai. Són la meitat de les que formen la segona secció: de la sisena a la quinzena. La nostra anàlisi sobre llur formació es basarà en indicis indirectes. Vagi en primer lloc allò que resulta de la hipòtesi sobre la secció primera: havent de datar-se amb posterioritat les qüestions sisena i següents en relació amb les primeres, hom pot acceptar com a terme "a quo" màxim l'any 1400. El terme "ante quem" no pot postposar-se al març de 1403 en què, amb la fugida del papa d'Avinyó, s'obre una nova etapa que, lliure de les insídies que provocaren el setge del palau, es caracteritza per les pressions en pro de la recerca de la unió de l'Església, tenint encara Benet XIII com a ferm puntal, amb vista a la reunió d'un concili general. En consonància amb la nova situació, prevista des que el setge d'Avinyó perdé la verinor bèl.lica, l'autor aborda la dilucidació del parany en què podria caure l'Església en el cas de restar sense pontífex i no comptar amb cardenals no excomunicats. Llavors —afegeix— val més plorar que no pas aturar-se un moment a pensar en un desastre semblant. A exposar-ho, destinà deu qüestions, en les quals es denota un estat d'esperit diferent a aquell que el mogué a escriure els cinc primers temes: ara se sent victoriós d'un conflicte superat; una part de les seves conseqüències perduren, però, angoixosament. A aital panorama foscós podria succeir un núvol negre portador de gravíssima tormenta: el concili. Hi dedicarà un capítol o qüestió, que serà el tractat "De concilio generali".

L'autor emprengué, doncs, la redacció de la segona secció del tractat amb una disposició nova d'esperit que, en ares d'un paral.lelisme amb les concomitàncies que

---

19. C. 134, f. 39^{r}, i c. 146, f. 30^{v}.

20. C. 134, f. 39^{r}. A c. 146, f. 30^{v}, les xifres del numeral van invertides: XI. Sobre la data d'aquesta ambaixada, que els nostres còdexs situen el mes de febrer (el dia 9 o 11, en un canvi degut al copista, probablement), regna una gran confusió. Es diu que entraren a palau el 8 de gener i que el 29 següent s'acomiadaren del papa, basant-se en la crònica de M. d'Alpartil, cosa que Valois esmena perquè l'acceptació de les proposicions d'abdicar de les quals aquells eren portadors tingué lloc el 30 de març (*La France*, III, 237 amb les notes 2 i 3). En honor a la veritat he de subratllar que en el seu escrit el papa esmenta només els noms de Bonifaci Ferrer i de Jean de la Coste, un de cada grup.

21. L'afegitó es fa visible tant pel tipus de lletra com per la forma de la frase breu escrita a posteriori en el c. 134, f. 39^{v}, i perquè ocupa l'espai en blanc deixat en un punt i a part, i el marge adjunt.

esmaltaren la publicació de la primera part, dins una uniformitat bàsica comptà també amb l'entrada d'elements nous que impel.lien a prendre mesures sobre la marxa. Tanmateix la successió vertiginosa dels esdeveniments superà les previsions de l'autor, que entreveia una possibilitat tan greu que jutjà millor de silenciar-la, de moment, en bé de l'Església i, també, dels protagonistes. Com a causes immediates del seu silenci, és a dir de la no publicació de dos fragments llargs d'aquesta segona secció del seu tractat (que formen part de les qüestions setena i quinzena), hi endevino la sensació de fortalesa i d'energia continguda que el papa mostrava amb vista a la reacció que tindrien els cardenals contradictors —els creadors d'aquella triple acusació que originà la redacció del tractat que comentem—, arran de la guarda personal del papa proposada pel rei de França i confiada al duc d'Orleans —l'únic dels poderosos francesos en qui confiava Benet XIII— al llarg del 1401, i l'onada favorable que arrossegà a molts a causa de l'èxit de la fugida papal. Ell mateix addueix unes raons, al fons de les quals corre l'esperança de veure acabat per sempre el subcisma o cisma, amb el retorn dels cardenals rebels a la seva obediència. Estan contingudes en una anotació que substitueix els articles 15 i 16 de la qüestió setena: "Ad XV^{m} articulum —escriu— propter Romane Ecclesie reverenciam non intendo de presenti illud quod de iure sencio explicare, quamdiu spero de istorum reconciliacione; sed si, quod absit, eos novero obstinatos, vel papam mori contingat ante ipsorum reconciliacionem, ne decipiant populum christianum, Deo propicio, satis declarabitur iste articulus cum sequenti, quos propterea hic decidens finem pono huic septime questioni".[22] Deixaria d'ésser fidel al pacte particular i solemne alhora de silenci, sols en descàrrec de la seva consciència. Què volia callar que fos tan tràgic? Quina solució preveia si els cardenlas contraris continuaven amb l'actitud de subcisma i no en quedava cap que estigués en comunió amb la seu apostòlica, si el papa moria? La destrucció de l'Església, senzillament, que cauria a trossos en anorrear-se l'estructura jurídico-teològica que la sustentava. No volent, doncs, atiar més el foc, ans retirar llenya de la llar, d'entre la relació de les penes en què els cardenals rebels eren incursos, de les quals enumera la llista al principi de la qüestió, deixà de referirse a les dues últimes, les penes reservades als heretges i l'exclusió del si de l'Església en tot i per tot, com a infidels.[23] Aquests raonaments, que no són especificats en el text, corren també en l'argument de la precaució amb què silencià un temps el final de la qüestió quinzena i darrera, i que diu així: "Et cetera, que ad precavenda in fide et in Ecclesia inminencia pericula sunt previsa, reservanda suis loco et tempore; sed de presenti caute silencio comictenda".[24] Hi tracta de les conseqüències extremes en què es trobaria abocada l'Església si es veia privada de pastor amb uns cardenals subjectes a les penes abans esmentades. Cal no arribar-hi, i la solució única cal esperar-la de l'ajut que pot concedir a l'Església el piadós Jesús. Més tard (el 1408?, abans?), davant la defecció dels cardenals, es decidí a publicar els fragments callats primerament.

Tenim, doncs, que unes qüestions de la segona secció foren escrites abans de la fugida del papa d'Avinyó. Hom ho veu clar quant a la setena i a la quinzena; cal afe-

---

22. C. 146, f. 56^{r}.

23. C. 134, f. 69^{r} i c. 146, f. 40^{r}. Una mà coetània es dignà d'afegir l'ordinal sobre cadascuna de les penes, en la còpia de c. 134. Penes que són reservades a: perjurs, inobedients, conspiradors, conjuradors i maleïts, homicides, irregulars, sacrílegs, reus de lesa majestat, pecadors públics, les previstes en les constitucions "si quis suadente diabolo" en relació a persones eclesiàstiques i béns sagrats, penes de deposició i anatema, cismàtics, heretges i exclosos de tot grau i estat d'Església.

24. C. 146, f. 79^{v}.

gir-hi la sisena, pel punt d'enllaç que fa entre la primera i la segona secció i pel fet d'estar estretament connectada amb la següent. De les altres, res no obsta que hom les situï en dates posteriors, potser en l'avinentesa de fer públic aquells textos silenciats abans. A tot estirar, foren escrites llavors una o dues qüestions més, de les que formaven el pla complet. La resta devia quedar al tinter. Trobem un suport a la nostra hipòtesi en un advertiment substanciós que és recollit en un full solter i volant que es refereix a la totalitat del treball, tant a la primera secció com a la segona, als textos publicats i als encara per escampar, redactat amb la finalitat exclusiva d'orientar els lectors en la recta ordenació de les qüestions que arribaven a llurs mans. Segons això, podien posseir les cinc primeres qüestions i dues altres (les anotades amb els números 12 i 15), però no les restants, perquè "encara no eren enviades". No significa un obstacle greu la no coincidència d'una de les qüestions (nosaltres hi posem la setena, i ell, la dotzena), si tenim en compte que erra una mica en altres precisions, com tindrem ocasió de comentar en l'apartat següent. La substància de l'advertiment continua vàlid: fou escrit en diverses tongades.

I si l'autor redactà les qüestions en tongades diferents de temps, no les publicà en l'ordre que el tema exigia, de manera que un lector podia disposar d'uns textos que no havien arribat encara a les mans d'un altre, talment com l'edició d'un text per volums amb el sistema actual de fascicles, dels quals els primers es refereixen als capítols del mig i continuen pels restants segons les conveniències dels editors. Tal sistema, que avui no provoca inquietud en el lector —llevat, si de cas, de veure truncada l'edició abans de completar-se els volums programats— que ha llegit la propaganda editorial primerenca, portava una gran dosi de desorientació, que s'estenia als lectors i també al grup dels tècnics i homes de confiança que formaven el cercle de l'autor i de la cúria de Benet XIII, palesat a bastament en la necessitat de fer circular aquell full volant, esmentat suara, i en les inexactituds que s'hi contenen en la redacció del text i els números que hi estampà un altre dels suposats entesos. De les cinc qüestions publicades, cap no resta lliure d'una mena o altra de desordre en la identificació i en el número dins el tractat.

La qüestió setena, tot i que no havia de produir-s'hi cap mena de conflicte, atès que en tots els manuscrits hom pot llegir: "Septimo inter questiones incidentes queritur...",[25] no resta dejuna d'incidències. Tres són les que conec, a les quals hom pot sumar-ne una altra. Una incidència caigué sobre el mot ordinal, i hom li atribuí un número errat. Aquesta incidència fou deguda al fet de no haver estat escrit a continuació de l'anterior (de la sisena, el tema de la qual és recordat en una frase que precedeix l'inici de la setena pròpiament dit); l'escriptor no sabé a què atendre's amb seguretat i escriví un ordinal errat —segurament "octavo"—, de manera que, a les mans d'un corrector avisat, aquest mot desaparegué totalment raspat: i en el seu lloc deixà estampat "septimo", el número que li pertany i que per a més claredat anotà també al marge superior: "VII^{a} qō"[26]. Una segona incidència va consistir a referir-se a la qüestió setena i assignar-li un tema diferent. I si el dubte planava a l'escriptori en el moment de copiar el text de la qüestió, no ens ha d'estranyar que la confusió continués en haver-se de referir al tema que hom hi desenvolupa, i que hom l'al.ludeixi erròniament i el confongui amb un altre; l'autor remet a la qüestió setena, quan el tema reportat "expressis verbis" és el de la qüestió tretzena, com

25. C. 134, f. 69^{r}, c. 146, f. 40^{r} i edició d'EHRLE, Archiv VII, 557. L'arrencada de l'escrit de la setena qüestió comença, però, amb una frase que consta de dues ratlles a manera d'introducció, i que són les següents: "Supposito, sicut verum est et in precedenti questione probatum, quod cardinales incurrerint ipso facto aliquas penas iuris eciam ultra terminos in constitucionibus penalibus expressos, septimo inter questiones incidentes queritur que sunt ille."

26. C. 134, f. 69^{r}.

veurem tot seguit en estudiar aquesta qüestió. Més encara, en una tercera ocurrència, l'ordinal "septimo" obre el text d'una qüestió que no és la seva, àdhuc folis enllà (dinou, en concret) d'haver copiat el mateix llibre tot el tema de la setena qüestió i no adonar-se de la contradicció, segurament perquè els textos respectius foren escrits per amanuenses diversos;[27] en aquest cas, el "septimo" substitueix el "duodecimo", l'ordinal correcte. I com a conseqüència d'aquesta falsa atribució, hom pot llegir al final de la qüestió dotze (la suposada setena) que, acabada l'exposició de la setena qüestió, passa a la vuitena,[28] reincidint en l'error vist i introduint-ne un de nou, car ni aquella és la setena ni l'altra la vuitena, sinó la dotze i la catorze, respectivament.

Pel que fa a la qüestió vuitena, la cosa és clara: hom no en coneix el text, ni crec que hagi estat escrit mai. Llavors, qualsevol atribució ha d'ésser fruit d'un error. I així és. Ho acabem de veure en relació amb la suposada qüestió setena, quan l'amanuense de torn hi afegí tot seguit la vuitena. Diu així: "Et expediti de VII questione inter principalia dubia huius tractatus veniamus ad VIII^{am}, in qua queritur utrum in casibus positis (...), cardinales (...), possint per papam reconciliari et ad priorem statum restitui".[29] He dit que la setena correspon a la dotzena i la vuitena a la catorzena, i no a la tretzena com seria lògic a tenor de la frase transcrita. L'ordre, i el tema, de les tres darreres qüestions (tretze, catorze i quinze), és donat pel mateix autor, en un text que addueixo en parlar de la qüestió tretzena. En un error d'atribució, no menys evident que en el cas anterior, caigué l'autor o el copista en referir com de la qüestió vuitena un text relatiu a un article 5 i en un altre als articles 13 i 14 conjuntament,[30] a les darreres planes de l'última qüestió, la quinzena (escrita un temps abans que algunes d'anteriors). Tres raons van en contra: la qüestió vuitena no consta en cap manuscrit; de totes les qüestions publicades, només una és subdividida en articles, la setena, aquella l'ordinal de la qual fou objecte d'error i d'esmena subsegüent: en un error que devia ésser "octavo", he escrit no fa gaire (vultè vol dir setè); i, finalment, els temes dels articles de la dita qüestió setena es refereixen tots a les penes en què caigueren els cardenals que se separaren del papa i li feren la guerra en el setge d'Avinyó, especialment les d'homicides, cismàtics i heretges,[31] que són aquelles a les quals remet l'autor en el text que comento. Res de qüestió vuitena, doncs.

Respecte a les qüestions tretze, catorze i quinze, les tres darreres del tractat que han estat objecte d'emmascarament quant a l'ordre que hi ocupen, tota catalogació ha d'atendre's al travament lògic dels respectius temes, que l'autor cuità de manifestar amb contundència al final de la qüestió dotze. "Et primo interrogo te —escriu Benet XIII al contradictor suposat— utrum renunciacio pape facta per vim aut metum vel dum sic detinetur de iure teneat. Secundo interrogo utrum in casu, quem posuisti de restitucione obediencie fienda pape iam morti propinquo, reconciliacio istorum cardinalium, de quibus queritur, facta tunc valeat. Tercio interrogo utrum ante obtentam reconciliacionem et restitucionem ad priorem statum, cardinales, de

27. Text transcrit per EHRLE, Archiv, VII, 557. Ell publica "septimo" en el cos de l'edició i "duodecimo" en la nota de peu de pàgina que remet al volum 29 de l'Arxiu Vaticà.

28. Id., *id.*.

29. Id., *id.*.

30. C. 134, ff. 66^{v} i 65^{r}, les penes dels assetjadors i heretges, respectivament.

31. El tema al.ludit de l'article cinquè, c. 134, ff. 70^{r}-71^{v}, i c. 146, ff. 42^{r}-43^{v}, i els dels articles 13 i 14, c. 134, ff. 77^{r}-80^{r}, i c. 146, ff. 54^{r}-55^{v} (perdut el full que contenia els primers paràgrafs de l'article 13). Vegeu també la llista de les les penes i dels temes subsegüents dels setze articles que constitueixen la qüestió setena, c. 134, f. 69^{r} i c. 146, f. 40^{r}.

quibus queritur, occurrente morte vel cessione pape, valeant successorem eligere." Als tres interrogants, que tot seguit anomena qüestions, l'autor es disposa a contestar "singulariter disputando veritatem inquirere".[32] Del primer, ell mateix a continuació escriu: "Et tu libenter quod postulas facio et sine dilacione super prima (et) in hoc tractatu .VII^{a}. questione, qua queritur: Utrum renunciacio pape...",[33] i li atribueix un número d'ordre que no li escau de cap de les maneres, com hem vist en estudiar la setena qüestió, i que un supervisor de la cúria papal tingué temps de corregir en un exemplar, en el qual sobre la xifra antiga anotà: "XIII^{a}"., és a dir el número que li correspon per concatenació temàtica i segons la pauta d'un full volant, el contingut del qual publiquem a l'apèndix 1, en el lloc entre la dotze i la catorze. El seu text no ha arribat, però, a nosaltres, si és que l'autor tingué temps i voluntat de desenvolupar l'enunciat transcrit i tres ratlles més que dictà tot seguit;[34] crec que tot quedà en això. El tema de la segona interrogació, aquella que a l'edició d'Ehrle[35] hom li atribueix el número vuit i que —com hem vist no fa gaire— no és el seu, ha d'anar abans de la darrera qüestió. I aquesta, que és la darrera i fonamental qüestió de la segona secció del tractat, en les còpies o bé no porta cap número ni cap indicació d'ordre,[36] o bé aquesta va suplerta amb l'adverbi "ultimo"[37] que fa referència a la conclusió del treball. Amb tot, un corrector tingué cura d'anotar l'ordinal quinze a la llista de qüestions i també al full del llibre el text del qual no porta per ell mateix cap al.lusió al lloc d'ordre pertinent.[38]

Tal ball i manca de fixació en l'ordre numèric —altres exemples inclosos en el text del tractat poden enumerar-se, a més dels citats— indica que, en escriure, l'autor no tenia al davant un organigrama precís, sinó un conjunt de qüestions, ben concatenades —això sí!— des de la lògica temàtica; situació agreujada pel fet de redactar-ne de soltes i en èpoques diverses. Ni ell ni els supervisors no foren capaços de corregir aquest defecte, ans els segons l'empitjoraren notablement amb llurs esmenes i afegitons. Ho especifico més en descriure el contingut dels còdexs i llur execució material.

Finalment, el present tractat compost teòricament de quinze qüestions rebé un complement amb la redacció del tractat *De concilio generali*. Remeto el lector al capítol corresponent.

Estructura orgànica del tractat

Esquematitzant una mica, en el procés seguit en la formació del tractat es descobreixen dues etapes ben diferenciades, dotades ambdues de complements: 1^{a}, les

---

32. C. 134, f. 55^{v} i c. 146, f. 69^{v}. Al c. 134, en comptes de "morti" es llegeix "morte".

33. C. 134, f. 70^{r}. Cf. c. 134, f. 55^{v}.

34. Les ratlles de referència escrites a continuació del tema copiat per segona vegada són aquestes: "Pro parte affirmativa faciam raciones, quas faciunt quidam theologi; et ad idem allegabo iura, oppiniones et raciones iuridicas. Et, ut audivi, aliqui theologi sic probant talem renunciacionem valere, et cetera". C. 146, f. 70^{r}. C. 134, f. 55^{v}.

35. Archiv VII, 557.

36. C. 134, f. 57^{r}: "Utrum cardinales de quibus queritur, ante obtentam reconciliacionem...".

37. C. 146. f. 71^{r} i edició d'EHRLE, Archiv VII, 558: "Ultimo queritur, utrum cardinales de quibus queritur, ante obtentam a papa reconciliacionem...".

38. Sobre el text del full volant vegeu l'apèndix núm. 1. La nota marginal es troba a l'angle superior de c. 134, f. 57^{r}.

quatre primeres qüestions, més la cinquena i les addicions importants a les qüestions segona, quarta i cinquena. I 2ª, les deu qüestions restants, de les quals dues o tres foren escrites aviat, dues altres més tard, i cinc no foren redactades. Posats en joc tots aquests elements, en resulten almenys sis tipus bàsics de còpies, amb possibilitat d'un gran nombre de variacions secundàries, segons que hom conjugui les quatre primeres qüestions o bé el bloc de les cinc, la reserva dels textos de les qüestions set i quinze, i la presència o no de les addicions a les qüesions segona, quarta i cinquena. Els dos exemplars que posseïm reflecteixen un estadi una mica avançat, guanyant en antiguitat el còdex 146 al c. 134.

Quant a l'ordre, caldrà tenir en compte dues coses: l'advertiment de l'autor i els punts ja fixats. L'advertiment de l'autor o, més ben dit, advertiment editorial —com seria en llenguatge actual— conté els elements clars: hi havia un primer tractat dividit en cinc parts, que cal entendre com a qüestions, les quals en alguns exemplars s'han de completar i ordenar; seguien després altres qüestions que explanaven tota la matèria restant, les quals, però, no eren encara ni corregides ni complietes, tret de les dotze i quinze que s'envien junt amb la nota. Hom esperava —s'hi afegeix— de poder publicar l'obra sencera "infra breve", en poc temps. Entretant, es donava la relació de l'índex temàtic, i de les addicions ja lliurades; una altra mà féu constar en cada qüestió si havia estat enviada o no. Ara bé, el mateix autor que pretén d'orientar els lectors (o clients de les còpies), en la relació presentada no segueix l'ordre estricte, almenys en un cas evident: entre la qüestió quatre i cinc en posa una de desconeguda, tot convertint la cinc en sis. La numeració que precedeix cada qüestió (bé que no original del mateix escrivà, però sí coetània i produïda per un amanuense del cercle papal) no coincideix amb la que he seguit jo, en atenció als arguments adduïts en cada cas.[39] La similitud en la redacció de la qüestió cinquena i les següents traeix una concomitància en el temps de totes elles i manifesta un esquema mental diferent de l'emprat en el primer bloc.

Breument, el tractat és datable dels temps del setge d'Avinyó: del 1398 al 1402, en una gran part, tant en la seva gènesi com en la seva formulació estructural; els afegitons als textos elaborats primer han de situar-se cap al final de període. Dues qüestions foren publicades —i redactades, segurament— en una data imprecisa del 1402 al 1408. Cinc no foren ni escrites, sembla.

B. Tractat: De concilio generali.

L'opinió de F. Ehrle

Partint de la base d'una informació continguda en el tractat i consignada en els paràgrafs inicials de la introducció, en una nota final i en alguna altra ocasió al llarg de l'escrit, segons la qual "presens tractatus De concilio generali est una de principalibus questionibus contentis in tractatu De novo subscismate", el tractat

39. Heus aquí la relació de les qüestions segons l'ordre establert. 1. "Primo ergo habeo probare". 2. "Secundo habeo probare". 3. "Tercio habeo probare". 4. "Quarto restat probandum". 5. "Nunc quinto restat declarare" (o bé: "Nunc quinto in ordine questionum queritur utrum"). 6. "Sexto inter questiones incidentes videndum est utrum propter illa (...) cardinales aliquas penas incurrerunt ipso iure". 7. "Septimo inter questiones incidentes queritur que sunt ille pene". (8 a 11). 12. "Duodecimo (...) utrum stantibus terminis". 13. "Utrum renunciacio pape". 14. "Utrum papa fortiter egrotante". 15. "Utrum cardinales de quibus queritur". El text de l'advertiment editorial dóna un ordre no coincident a vegades amb el quadre precedent. Vegeu-lo a l'apèndix núm. 1.

que comentem ha d'ésser situat per tema i cronologia a continuació de l'altre tractat, el *De novo subscismate*. I si aquest, identificat amb el que comença "Quia nonnulli", ha de correspondre, no al temps del primer subcisma ocorregut el 1398-1403, sinó al del segon o nou subcisma, originat quan els cardenals tramesos a preparar la trobada de Benet XIII amb Gregori XII li giraren l'esquena i anunciaren la convocatòria d'un concili a Pisa, el juny de 1408. No és de creure que en l'escaiença del viatge de Ligúria a l'"Aragó", el juliol d'aquell mateix any, el papa Benet XIII hagués pogut disposar de temps suficient per a escriure dos tractats, sinó més aviat en una data posterior del *De concilio generali* respecte al *De novo subcismate*, el qual fou redactat a Barcelona en 1409-1410.[40] Hom podria assenyalar-ne el temps vers l'estiu de 1410.[41]

Una hipòtesi diferent

La base de l'argumentació d'Ehrle rau en la relació que el mateix autor posa entre els dos tractats esmentats. I no puc tenir res en contra d'això. Una dificultat pot suscitar-se, tanmateix, entorn de la identitat del tractat titulat *De novo subscismate*, que en els treballs de l'esmentat professor s'identifica amb aquell que comença amb les paraules "Quia nonnulli". Podem preguntar-nos si és correcta tal identificació, i la meva resposta és clara: no. Almenys en el cas present, no es corresponen, sinó que l'escriptor es referia al tractat "Quia, ut audio". Llavors, la datació proposada cau, i resta substituïda per una de nova: entorn de l'any 1408, certament abans de la celebració del concili de Perpinyà, el primer de la sèrie de reunions generals de l'Església, amb intencionalitat ecumènica, després d'un centenar d'anys d'haver estat celebrat l'anterior (el darrer havia tingut lloc a Viena del Delfinat el 1311-1313). Aquest punt és important.

En efecte, l'autor experimenta la pruïja d'afegir, als temes exposats al propi tractat DCG, la pràctica de celebrar el concili general, pràctica aquesta que "reputo utilem —són les seves paraules— propter inexperienciam modernorum, *cum nemo etatis nostre* —ut credo (afegeix)—*hoc viderit practicari*".[42] Com seria possible d'entendre una afirmació tan contundent, si tothom acabava de passar l'experiència d'un concili: a Perpinyà, els uns, els altres a Pisa, i els tercers a Cividale? Les seves paraules no crec que admetin una altra explicació sinó la rodona i clara: ningú no tenia la pràctica de concili. Ni l'autor, tampoc. Devia escriure-ho, doncs, abans del novembre de 1408.

L'anticipació en un any o més de la redacció DCG a la del tractat "Quia nonnulli", impedeix totalment la identificació d'aquest amb el titulat "De novo subscismate". En aquest sentit, un segon argument de pes es troba en el primer incís de la frase, de la qual hem transcrit ja el segon, i diu així: "Et tandem post conclusionem huius tractatus, ymo verius questionis, que est una principalis *tractatus De subscismate*, subiciam practicam celebrandi concilium generale...",[43] en què d'una faisó espontània l'autor remet al tractat escrit en temps del primer subcisma (1398-1403), és a dir aquell que comença amb els mots "Quia, ut audio". No hi cap pas la possibilitat d'error per part de l'amanuense, ni tampoc un oblit en la ploma de

40. Franz EHRLE, Archiv VII, 531-532; Cf. id., 534-535.

41. "Dictionnaire de Théologie Catholique", cols. 2028-2029.

42. C. 134, f. 87^{v} i c. 128, f. 5^{r}. I edició d'EHRLE, Archiv VII, 525.

43. C. 128, ff. 4^{v}-5^{r}. I Archiv VII, 255.

l'autor —en pur possibilisme, sí que hi caben—, si el text adduït suara és posat en comparació amb una altra còpia, en la qual un supervisor introduí unes esmenes que reblen el clau en la mateixa direcció, de manera que resta exclosa tota altra versemblança. L'incís de la frase copiat resta modificat llavors en la forma següent: "Et tandem post conclusionem huius tractatus, ymo verius *questio(nis), que est .XV. vel .XVI. in principali tractatu de subscismate*".[44] Més clar, l'aigua. En la ment de l'autor, coneguda dels més íntims col.laboradors d'aquell moment, la matèria de DCG venia a ésser un capítol, dels importants o principals, del tractat "De subscismate", en el qual formava en el lloc quinzè o setzè. Sobre quin deu ésser aquest tractat, la resposta és única: "Quia, ut audio", car a ell li escau el títol esmentat i ell, d'entre els escrits sortits de la mà de Pere de Luna, és l'únic que és subdividit en qüestions, i precisament en nombre total de quinze (ja ha estat vist al seu lloc).[45] En correspondència, doncs, a la metodologia seguida en el tractat principal, el nou capítol, que bé pot conceptuar-se un tractat independent —com així s'esdevingué en la pràctica—, forma una sola qüestió, la qual al seu torn és subdividida en articles (recordem del "Quia, ut audio" la qüestio setena composta de setze articles, i entendrem l'esquema mental a què se subjectà l'autor). No hi fa res que la nova qüestió ocupi el mateix espai gràfic que la resta del tractat en bloc. L'autor decidí d'unir-los formalment,[46] sense excloure la possibilitat de caminar separadament, ans desitjà que hi corressin. I ho aconseguí.

A la vista d'això que acabem d'exposar, podria hom arribar a la conclusió que l'autor caigué en contradicció quan es referí ara al *De subscismate* ara al "De novo subscismate" com a tractat principal objecte de la seva producció, si no tenia present totes les consideracions possibles. Una d'elles és que el novell tractat comença directament amb l'exposició de la matèria ("Curandis morbis velut cronicis", són els mots inicials del text) i acaba just al final de l'exposició del tema principal ("...et iura cum racionibus que pro utriusque superius allegantur", són les darreres paraules de l'estudi). Ara bé, el cos del treball va rebre després, a mans del propi autor i, sobretot, dels responsables del scriptorium papal, una introducció que consta d'uns mots proemials i de la relació breu del tema principal i dels deu dubtes que donaran peu a l'explanació de la matèria, i un brevíssim escatocol.[47] I és precisament a l'es-

44. C. 134, f. 87^{v}.

45. El tractat "Quia nonnulli", el més directe rival en la identificació del titulat *De novo subscismate*, consta de quatre parts, denominades així, i cada una d'aquestes és sembrada de punts, designats indistintament qüestions o dubtes, com si hi diguéssim tema, punt, consideració, aspecte, etc., no subjecta a un esquema ni formant apartats principals de l'estudi.

46. Per la mateixa raó deixà d'anotar en aquesta qüestió la professió de fe, que acostumà a estampar en tots els altres tractats, perquè constava ja al principi d'aquest tractat. Ho recorda explícitament, afegint que "et ideo credidisse et tenuisse me recolo, et in futurum credere et tenere semper intendo, *ut in principio huius principalis tractatus De subscismate iacius explicavi*". C. 128, f. 5^{r}. El text de la còpia c. 134, f. 88^{r} omet els mots "principalis" i "De subscismate".

47. En la introducció afegida al tractat, hom llegeix: "Presens tractatus *De Concilio generali* est una de principalibus questionibus contentis in tractatu *De novo subscismate*. Et in hac questione vel tractatu sequentem ordinem observabo, nam propter eos qui totum tractatum *De subscismate* forsitan non videbunt, incipiam ab aliquali prohemio pro introduccione materie, et intencione scribentis intimanda, ac in perfeccione operis excusanda. Deinde submictam protestacionem fidei mee, quam in principio utriusque tractatus, scilicet De principali scismate et De novo subscismate, extensius iam premissi, et tam publice quam secrete sepius iteravi; sed et nunc propter emulorum detracciones hic iterum repilcabo" (C. 128, f. 1^{r}). I en l'advertiment anotat al final, hom diu novament: "Et sic finitur ista questio una de principalibus in tractatu De novo subscismate, que potest dici eciam specialis tractatus De concilio generali, pro cuius complemento in mente subiungitur practica et forma celebrandi ipsum concilium generale" (C. 129, f. 112^{v}). Hi ha una redacció idèntica als exemplars recensionats per EHRLE, Archiv VII, 520 i 531.

catocol i a la introducció on d'una manera insistent hom fa referència al tractat *De novo subscismate*, al.ludint al mateix i únic tractat que al cos del treball l'autor titula *De subscismate* (el tractat "Quia nonnulli", el suposat *De novo subscismate* encara no havia nascut ni hom no hi pensava). El canvi o ampliació del títol amb l'adjectiu "novo" pot ésser atribuït a les noves circumstàncies que, amb la defecció de deu cardenals, obligaren l'autor a publicar aquells fragments finals de les qüestions setena i quinzena del tractat "Quia, ut audio", a més d'alguna altra qüestió completa, que bé podrien significar el pas del primitiu tractat originat al temps del primer subcisma, al definitiu tractat fet públic al moment del nou o segon subcisma. Tot amb tot, aquesta falla demostra una manca de precisió en els responsables de l'escrivania pontifícia, car el títol escau més bé al tractat "Quia nonnulli", així com el "Quia, ut audio" hauria d'ésser titulat simplement *De subscismate*.

Per totes les raons que acabem d'exposar, el tractat ha d'ésser datat entre el terme "a quo" marcat per la redacció del "Quia, ut audio" (període estricte: 1398-1403, i període extens: 1398-1408) i el terme "ad quem" representat pel concili de Perpinyà (inaugurat el 15 de novembre de 1408), en un moment més acostat a aquest segon terme que no pas al primer, com correspon a la creació d'un ambient general favorable a la "via concilii". Podem deixar per bo l'any 1408, tan decisiu en la història del Cisma. Benet XIII intentà de conduir les regnes del nou cavall de Troia amb el seu tractat, però com que no hi creia de cor, acabà devorat pel mateix animal.

Aquest tractat, que presenta una unitat de redacció en el temps —fet que contrasta amb la gènesi del "Quia, ut audio"— no és complet tampoc, i se'n pot dir que, així com ve a ésser una part independitzada de l'altre, així també d'ell, del DCG, n'havia de sortir un text que en la ment de l'autor havia de prendre volada suficient per a constituir-se en peça literària autònoma; la idea no devia prosperar i tot quedà en projecte, com aquelles cinc qüestions de QUA. Almenys cap de les obres conegudes no s'ajusta al seu esquema. Descobrir-les, entra en el camp ample de les il.lusions i de la recerca oberta a tantíssims dipòsits documentals manuscrits, no escorcollats encara ni estudiats. Tal tractat nou tenia per tema exclusiu el d'aprofundir en la pregunta punyent de si el papa podia ésser jutjat pel concili general, la matèria que com a article vuitè exposava ja al DCG; el dit article estudiava quatre qüestions incidentals —és la terminologia emprada als tractats del mateix autor i usual al seu temps— i hi volia afegir un treball d'investigació més profund, que deixava per a un altre moment. Val la pena de reproduir literalment allò que ell escriví sobre això: "Sed sub isto articulo (el vuitè) deciduntur alie XXV questiones, quas propter et earum curiositatem et materiarum ut plurimum novitatem iudicavi utilius de presenti alibi reponendas quam huic tractatui inserendas, super quibus quecumque scripsi, et si in posterum sim scripturus, sicut et omnia alia scripta et dicta mea, ex nunc subicio doctrine sancte matris Ecclesie et catholice veritati, sicut in allis mels diversis protestacionibus lacius continetur".[48] Per conseqüent, cap d'aquestes promeses qüestions no es troba al text del tractat DCG, sinó que, en acabar l'exposició del tema propi d'aquella quarta qüestió incidental, s'enceta la matèria de l'article novè, sense cap advertiment intermedi a l'estil de la nota continguda al proemi ni indici de mancarhi res. Podria dir-se que l'obra, a causa d'això, és sencera, però no completa.

---

48. C. 128, f. 3r. i edició d'EHRLE, Archiv VII, 522.

C. Tractat: Quia nonnulli.

La natura compacta de l'obra, la seva brevetat (l'autor oposa a la boira tenebrosa creada pels cardenals contraris el "lucidum speculum huius brevis tractatus"),[49] l'objectiu precís de denunciar amb força i claredat la conducta dels rebels (que emprenen pel seu compte la convocació i realització del concili general a Pisa), i la presència de dues notes cronològiques al cos del treball, ha fet que tots els autors s'avinguessin tant en la consideració de la gènesi com en l'establiment de la datació. Benet XIII el va escriure durant la seva estada a la ciutat de Barcelona,[50] que s'allargà del 29 de setembre de 1409 al 18 de juny de 1410. Hom el situa més aviat, a causa de les repetides al.lusions al papa Alexandre V creat el 26 de juny de 1409 i mort el 3 de maig següent, a la segona meitat del 1409, si bé la menció de la durada del Cisma per més de 23 anys, el situaria amb exageració l'any 1411,[51] si no tot el tractat, almenys una part.[52]

Aquest tractat, el més breu dels tres que sortiren de la ploma de Pere de Luna el primer decenni del quatre-cents, ha d'ésser considerat sol, sense relació formal amb els dos anteriors, desligat que l'hem deixat del tractat DCG.

D. Correlació dels tres tractats

En acoblar els quatre treballs principals de Pere de Luna sobre el cisma, cadascun d'ells troba el seu lloc i es defineix per unes circumstàncies concretes:

1r. *De schismate.* Sobre el Cisma, quan ell era cardenal (abans del 1394).

2n. *De subschismate,* o tractat "Quia, ut audio", en temps del primer subcisma i del setge d'Avinyó (1398-1403) amb extensió possible al 1408.

3r. *De concilio generali,* o tractat "Curandis morbis", redactat en el període àlgid de la convocatòria de concili general (1408).

4t. *De novo subschismate,* o tractat "Quia nonnulli", escrit amb la intenció de descobrir el comportament perillós dels cardenals a Pisa i denunciar-ne el perniciós abast (tardor de 1409, amb afegitons de 1411).

E. Diversitat de còpies segons les variacions de textos

Cosa comuna és la de trobar diversitat de lectura en els textos de les obres manuscrites, que hom ha copiat al llarg de la història i que hom continua copiant; va-

49. ACB, c. 134, f. 1r. Insisteix una altra vegada en l'aspecte de la brevetat: "Hiis premissis —escriu al final de la primera part— de prima parte huius brevis utinam sit, ut opto, compendiosi tractatus". C. 143, f. 3v. En referir-se a la pròpia obra, l'autor empra sempre el substantiu "tractatus".

50. "Patet enim quod non vacavit per corporalem mortem, quia papa de presenti Barchinone residens loquitur, comedit et bibit, que mortui homines non exercent". Text reproduït per Sebastián PUIG Y PUIG, *Pedro de Luna,* 223, N. VALOIS, *La France,* IV, 150, i testimoniat per ALPARTIL, *Cronica,* 192, línia 25.

51. Franz EHRLE, Archiv VII, 534-535. Ell deixà marcat un període més ample, del juliol de 1409 a l'estiu de 1410, que no s'ajusta amb exactitud a l'estada de Benet XIII a Barcelona. En l'esment als 23 anys de durada del Cisma sembla que hi ha una errada per 21 —escriu—, car d'acord amb les afirmacions contingudes al propi text no és possible de col.locar l'elaboració de l'obra més tard d'una o dues setmanes després de l'elecció de Joan XXIII (17.5.1410).

52. Les interpolacions posteriors que hi troba Valois deuen referir-se a l'incís sobre la durada del Cisma. Cf. "Dictionnaire de Théologie Catholique", col. 2027s.

riacions que poden anar d'un simple retoc estilístic a l'addició de fragments llargs o de paràgrafs sencers. Ningú no se n'estranya, i això constitueix l'enriquiment d'una edició crítica d'un tractat, que diu molt a favor de la cultura en els seus múltiples aspectes. No es tracta del mateix fenomen, però, si d'un text elaborat i copiat en un interval de temps llarg hom passa a un període curt, més ben dit curtíssim, i per obra del mateix grup de persones responsables, demostrant-se aleshores, no la intervenció directa dels copistes, sinó la voluntat de l'autor en el sentit que aquest anava introduint variacions en els textos a mesura que es produïen les còpies. Aquest és el cas dels tractats de Benet XIII.

Les variacions consisteixen en addicions, és a dir els fragments que l'autor afegí al text primitiu i que hom ho féu constar explícitament ("addicio" és el mot emprat en els còdexs medievals); en fragments llargs que són en una còpia i manquen en una altra (són addicions també, que no són anotades ni amb el mot "addicio" ni amb cap mena d'indicació); variacions de textos, consistents en frases curtes o incisos de frases, que canvien en una còpia o altra; variacions de mots, que no poden ésser atribuïdes a error dels copistes, sense més ni més; mots o incisos que són en una còpia i no pas en una altra; paraules i incisos que corren amb el text d'un exemplar i figuren al marge de l'altre; i altres variacions, no tan freqüents.

En aquest apartat del nostre estudi i també en els dos següents, em refereixo exclusivament a les còpies dels exemplars manuscrits de les obres de Pere de Luna que hom guarda a l'Arxiu Capitular de Barcelona, que són els volums que, pel fet de tenir-los fàcilment a la mà, m'han permès d'efectuar un estudi directe i comparatiu. Estic segur que els exemplars dels altres fons bibliogràfics s'atenen a una normativa semblant a la que hom descobreix en els d'aquí, segons l'estadi en què foren copiats. En l'aspecte formal, n'hi ha prou per a assegurar-ne la similitud amb recordar les breus consideracions que sobre les còpies de QUA publicà Ehrle en el seu treball.[53] En el volum 29 de l'Arxiu del Vaticà trobà esmenes i addicions, fàcilment visibles; en el volum 23 descobrí incloses ja moltes de les esmenes i addicions i d'altres que no figuren en el 29, i, en concret entre els afegitons escrits al marge, en refereix un que és obra material del cardenal de Pamplona; i en el volum 25 va veure que seguia la pauta del 23, llevat que és una còpia incompleta.

D'addicions en presenta el tractat QUA; n'esmenta tres el full indicador de la totalitat dels temes de què és compost. Afecten tots la primera secció, concretament les qüestions dues, quatre i cinc. En el còdex 134 l'addició a la q. dues va en full a part i l'ordenador del volum va tenir la precaució d'indicar el lloc on ha d'anar amb un reclam al principi d'aital full i al lloc corresponent del text.[54] En l'altre còdex[55] no hi ha res d'especial, car el text de l'addició corre amb el del tractat, sense senyal de cap mena. Res no demostra tampoc l'afegit a la q. quarta ni a la cinquena, en cap de les dues còpies.[56]

---

53. Archiv VII, 553-554.

54. L'advertiment anotat en el full (f. 19^{r}) diu: "Hoc ponitur in tractatu iam misso, q. II^{a} y "sed ultra"", al costat d'un senyal, el mateix que figura al marge de l'indret on s'ha d'afegir (f. 24^{v}), amb un advertiment semblant: "Hic ponitur adicio scripta supra folio .I^{o}. hulus cisterni".

55. C. 146, f. 9^{r}. L'addició comença: "Sed ultra".

56. C. 134, ff. 31-32 i 35^{v}-41, i c. 146, ff. 20^{r} i 26^{v}-32^{r}, respectivament. Les addicions comencen: "Ceterum quia aliqui" i "Sed poterit aliquis dicere". La corresponent a la qüestió cinquena és afegida al final del text primitiu, com és de veure a la normativa de l'ordre temàtic del tractat, que publiquem a l'apèndix núm. 1. Hom hi trobarà també les indicacions relatives a les altres dues addicions. No serà de més indicar ja aquí que en les addicions foren introduïdes variacions, com es fa constar en l'apartat corresponent.

Fragments més o menys llargs, a manera d'incisos o de frases senceres, sembren els textos dels tractats, amb l'intent de precisar conceptes, de llimar expressions, de remarcar idees o d'altres formes, de les quals no ha d'excloure's per principi la necessitat d'aclarir el fil conductor de la matèria. Allò que ara i aquí ens interessa d'escatir no és pas el contingut dels escrits, sinó el ritme amb què foren publicats i, per tant, redactats. Entre els exemplars d'un mateix tractat, ara l'un, ara l'altre, presenten textos que manquen en l'altre, de manera que per això sol no crec que hom pugui determinar la precedència en el temps dels respectius volums manuscrits. Reflecteixen indistintament els passos seguits en llur elaboració. En podem veure exemples a l'apèndix número 3.

Les variacions de textos, que afecten frases curtes o incisos, àdhuc paraules, d'una frase en una part o en diversos llocs de la mateixa frase revesteixen la figura de formes estilístiques, de conjunts anodins i de relació d'autoritats diferents. Entre aquestes "auctoritates" —vegeu la nota crítica d'aquest i dels altres exemples a l'apèndix número 4— esmento la cita d'un text de Boeci en un exemplar, que és substituït per un de Porfiri en l'altre. Convindria de comparar les dues citacions per a arribar a entendre una mica la raó que mogué l'autor o els copistes a les seves ordres a aquella substitució, i a les substitucions restants.

En el capítol de les variacions de mots, que inclou substitucions de paraules, canvis de col.locació en la frase, supressions, etc., sovint és possible d'entreveure la limitació humana exposada a l'equivocació per part del copista (a tall d'exemple: "alias-et", "membra-mala"), però en altres ocasions aquesta explicació no basta, ans cal atribuir-la a una maduració de la matèria ("scisma-subscisma"), a correccions ("perperam-in papam"), a explicitacions d'idees ("ut presumitur-ut predicitur"), volgudes pels responsables del scriptorium. Vegeu-ho a l'apèndix número 5.

Una consideració semblant mereix el capítol de mots o frases que són escrits al marge de la caixa d'escriptura en una còpia mentre van inclosos en el text en una altra. Aquell cas mostra la intervenció de supervisors a l'hora de trametre exemplars dels tractats. Dels molts exemples possibles, a l'apèndix número 7 en reproduïm uns quants.

Del conjunt de les consideracions que es desprenen de l'observació de les dites variacions, cal remarcar aquella que demostra la urgència amb què s'anaven copiant, i s'arriba a conclusions semblants a les descobertes al capítol sobre la gènesi dels tractats. Hi podem afegir ara que per a l'autor i el seu cercle de col.laboradors convenia més que els tractats circulessin fos com fos, no complets ni esmenats, a haver d'esperar l'assoliment de la perfecció temàtica en els detalls i en el conjunt de l'obra i de dicció. Aquell full volant esmentat més amunt volia suplir les deficiències observades en el servei de còpia i de reproducció manuscrita que treballava en unes condicions altament desfavorables pel que fa a la urgència de les trameses, al ritme discontinu de la producció dels originals i a la disponibilitat de personal amanuense. Hi insisteixo amb arguments nous, des d'un angle ben diferent, al capítol següent.

II. LA COMPOSICIÓ MATERIAL DELS VOLUMS

És un capítol apassionant i curiós, interessant i desconegut en els estudis dels tractats de Benet XIII; potser un cas únic en la bibliografia. En dir obres de Benet XIII, em refereixo als llibres que foren elaborats a la cúria papal de Pere de Luna en defensa de la seva causa al llarg de la seva vida, especialment durant el període tràgic que seguí la deposició d'ell com a papa pel concili de Constança. Entren a la

consideració, doncs, els coneguts tractats de Benet XIII i alguns altres llibres sortits de la cancelleria papal transhumant o bé radicada definitivament a Peníscola. El lector podrà llegir uns breus comentaris que la consideració del material acumulat ha merescut de part meva, i disposarà així mateix d'uns quadres on gràficament són representats alguns dels aspectes principals del present capítol.

Vagi per endavant la constatació que els escrivans empraren tota mena de paper fabricat en multitud de molins i que no s'amoïnaven gens ni mica de trobar una certa unitat, que podríem anomenar operativa, quant a la composició dels plecs per a formar un llibre. Esmentem el cas del còdex 133, el qual consta de 15 plecs, repartits entre: dos de 4 fulls, tres de 6, dos de 8, tres de 10, un de 12, un de 16, dos de 18 i un de 20 fulls. Es veu clar que anaven servint-se de plecs posats a llur abast, llevat dels casos que un sol amanuense rebia l'encàrrec de copiar sencer un tractat (els còdexs 128 i 146, per exemple).

La comanda de copiar tractats i textos doctrinals diversos devia recaure sobre unes mateixes oficines, que tenien la missió d'enllestir tota l'altra documentació oficial i oficiosa de la cúria papal, com és ara butlles, breus, gràcies, informacions, comptes, cartes, etc., produïda a la cancelleria pontifícia en un nombre ingent. La desproporció entre la feina i els escriptors disponibles, la manca de pau mínima, la necessitat de produir fos com fos, la urgència d'allò que avui en diem sistema de propaganda, i també la manca de disponibilitat dinerària, contribuïren a uns resultats ben característics de la cort avinyonesa, millor penisclana. El secret tan vital als moments tràgics en la vida de Benet XIII, les conveniències diplomàtiques, conjugades amb la intervenció de persones allunyades de la cúria papal que completaven certs punts comprometedors dels escrits, introdueixen un nou element típic d'aquells productes, similar al pes de l'ús d'un tipus de lletra, el de la cancelleria avinyonesa, denominada la bastarda francesa amb un nom no massa escaient, pròpia dels documents solemnes i present també en els manuscrits.

A part els casos excepcionals d'una obra encomanada a la perícia d'un amanuense, el fet normal devia consistir —així m'ho imagino fonamentadament— que el director-responsable màxim de l'oficina ordenava al personal que anessin copiant el text d'un original posat sobre la taula. Devien aprofitar estones, breus moments, que els permetien només d'escriure un paràgraf, una sola pàgina o queicom més; així en un foli poden trobar-se dues i tres mans, sense que el text en pateixi dany. Altres vegades devia recórrer al sistema de repartir la feina, segons lots preestablerts: ja sia per plecs (exemple, el còdex 129), ja sia per fragments (el cas més usual). En aquella suposició, pot donar-se que l'escriptor no ocupi tots els fulls reservats o que acabi la matèria abans d'arribar al final de la darrera pàgina; llavors, l'espai sobrer resta en blanc. També quedava en blanc l'espai sobrant entre textos copiats fragmentàriament per diversos copistes, amb espais en blanc més o menys importants, d'uns centímetres a mitja pàgina o més, de manera que hom pot trobar una pàgina, un foli o més d'un foli en blanc que separa dos paràgrafs del mateix text. Algunes vegades se salva el lligam per mitjà de l'acostumat reclam o custos o bé amb l'acabament de la frase per mà de l'escriptor que continuava la còpia salvat el dit espai; tot amb tot, no acostuma a indicar-se la continuació amb cap senyal, llevat de l'espai en blanc. Tanta varietat pot donar-se com la que va d'una sola mà per a un llibre de 112 folis (el còdex 128) a trenta-dos grups de mans en 158 folis (el còdex 133); quan es donen tants grups —no he portat l'examen a una precisió extrema, he d'advertir—, alguna mà es repeteix dues vegades o més, constatació aquesta que serveix per a ratificar la nostra hipòtesi. Presento a continuació els resultats d'aquesta anàlisi portada a terme en tres llibres i dos fulletons, i representada gràficament conjugant cinc elements estudiats: plecs, folis, fulls en blanc, mans i tractats o textos. (Vegeu el quadre adjunt.)

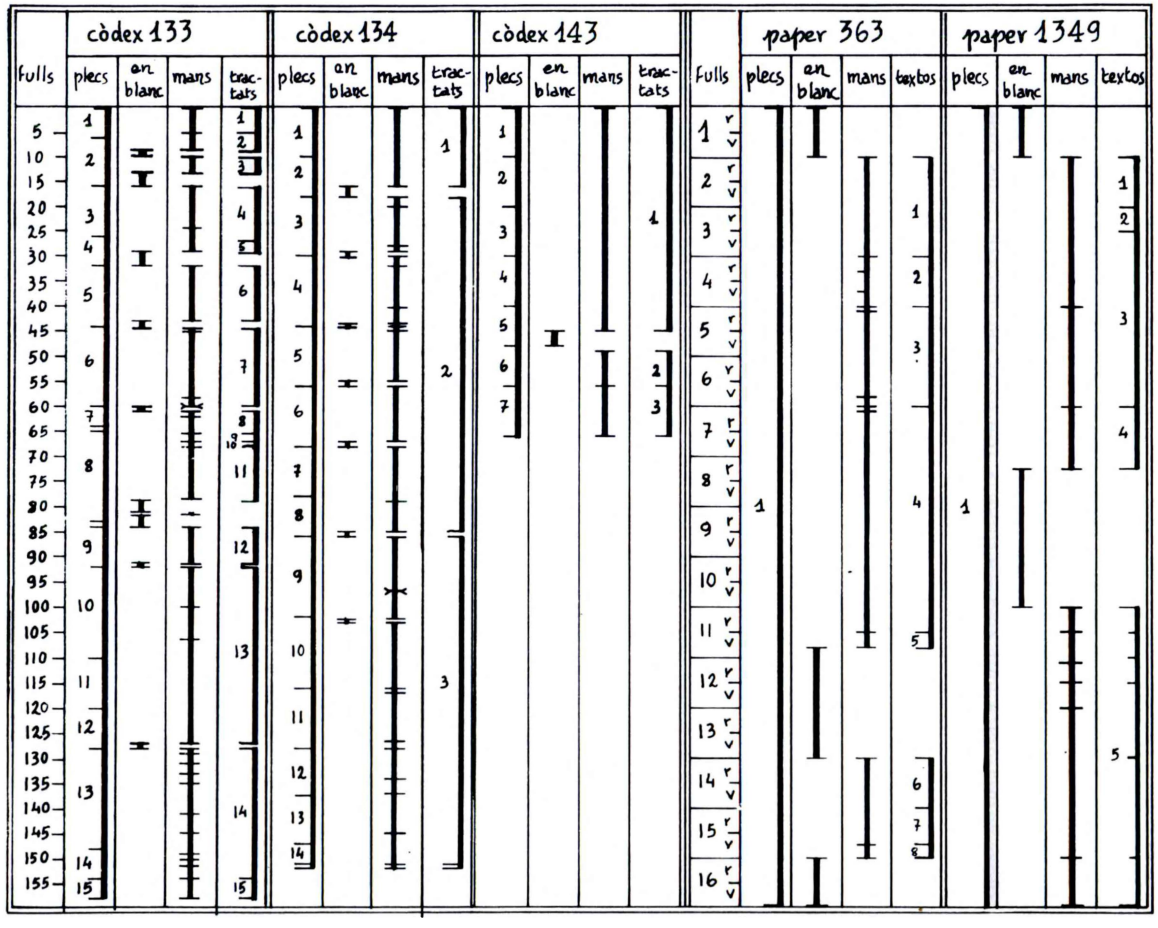
còdex 133
còdex 134
còdex 143
paper 363
paper 1349
fulls
plecs
en blanc
mans
tractats
textos

Un segon punt bàsic, que ens fa conèixer el sistema de transmissió-propagació dels escrits, és ofert per l'observació dels volums, o dels plecs a vegades, en llur estat actual, per tal de descobrir si és el mateix amb què sortiren de les oficines pontifícies o bé ha sofert canvis i modificacions. Hi ha exemples de totes dues suposicions, sortosament, per bé que abunden més els de la darrera classe. D'aquella, cal mencionar en primer lloc el còdex 132 (titulat *Super horrendo et funesto casu obedientiae Papae subtractae in regno Aragoniae)*, dels voltants del 1416, que sortí de Peníscola format per un sol plec de 22 fulls i encobertat amb un pergamí que, en la part interior o anvers de la peça, conté una butlla de Benet XIII del 1395, no expedida; com a única indicació escriptòria fou marcada una creu a les dues cares del llibret, el senyal que figura també al còdex 143 i amb el qual s'identificava la personalitat del papa en les lletres xifrades; una mà, no gaire coneixedora de la nomenclatura dels tractats de Benet XIII, va escriure coetàniament el títol "De subscismate", a la cara posterior. Conserva també l'encobertació original el còdex 143, la qual no presenta aspectes a remarcar, tret dels títols posats contemporàniament a la còpia per unes mans amigues. I no aporta res de nou l'observació de les cobertes originals del còdex 146, el llibre que ha sofert els efectes de la humitat i de la incúria destructora dels homes. El còdex 129 (que conté *Disputatio oboedientis et subtrahentis*) significa un pas intermedi entre el grup dels models anteriors amb cobertes originals i el grup que estudiarem tot seguit. Porta unes cobertes del seu temps, amb un títol contemporani escrit a la cara anterior, que pel fet de consistir en un document en pergamí, doblegat pel mig, de l'arquebisbe Francesc Climent, de l'any 1416 (la banda del tall amb les lligades fou reforçada en una manipulació del segle XVII), ens dóna a entendre que degué ésser el mateix Francesc Climent qui posà cobertes al conjunt del llibret, format per tres plecs i trenta fulls.

Tanmateix, la majoria de plecs escrits corrien desencobertats. Així ho proclama a bastament l'observació del primer full i del darrer de cada plec en l'aspecte concret de la netedat o brutícia. Si això no semblava prou provatori, restaria una altra possibilitat, la d'haver-los desproveït de cobertes de seguida d'iniciar la circulació, cosa que conceptuem inversemblant, més encara, improbable en alguns casos i contrària als fets en altres. En els còdexs que foren enquadernats en èpoques posteriors, la cara primera i la darrera de cada plec acostuma a ésser bruta (per exemple, el còdex 133: primer plec, 1r i 6v; segon plec, 7r i 16v; cinquè plec, 46r i 59v, etc. El còdex 134: segon plec, 11r i 18v; sisè plec, 57r i 68v, amb taques i tot, etc). No falta el cas de dos plecs que foren cosits junts i mostren, per tant, la primera cara d'un plec i la darrera de l'altre, brutes (al còdex 133: tercer i quart plec, 17r i 32v; al còdex 134: setè i vuitè plecs, 69r i 86v). Més curiositat i valor simptomàtic es descobreix en l'esmentat còdex 133, el sisè plec del qual (amb les habituals cares brutes: 46r i 59v) rebé poc després un bifoli protector (f. 45r i 60v), així mateix amb els senyals evidents de descurança a les pàgines exteriors; no menys interès presenta el còdex 134 en el plec novè perquè de resultes d'haver-ne estat arrencat i partit pel mig del séc el bifoli exterior (format pels f. 87 i 102), patí els efectes de la fregadissa el bifoli següent (format pels f. 88 i 101). A aquest mateix còdex 134, i tenint en compte que el segon plec mostra els efectes usuals, l'estat de polidesa dels fulls exteriors del plec tercer (f. 19r i 30v) pressuposa que comptà amb alguna mena de protecció, que degué ésser treta en el moment de procedir a l'enquadernament de tot el llibre.

Molts altres exemples podrien ésser adduïts que reforçarien d'una manera innecessària i de faisó monòtona els punts exposats suara, i que el lector benèvol triarà

del munt d'informació que és exposada succintament en l'apèndix número 8.[57] No val la pena, doncs, d'insistir-hi aquí, car a favor de la hipòtesi sobre la sortida de textos de l'oficina papal sense encobertació específica —un dels casos estudiats, el més interessant, potser— afegeixo la descripció de dos plecs, anotats amb les cotes Cisma d'Occident, documentació en paper núm. 363 i 1349, arribats a nosaltres en la seva forma originària: sense cobertes, fent-ne el servei el primer full, que es deixa en blanc, i cosits amb un fil i una llenca estreta i llarga de pergamí al centre interior del plec com a reforç. En el primer cas, el darrer full fa de coberta també, mentre que a l'altre plec l'escrit arriba fins al final del full.

A MANERA DE SÍNTESI

El sistema de transmissió (més ben dit, de publicació) dels tractats de Benet XIII en el període 1398-1417, anava condicionat a la marxa general de la cúria pontifícia, sobretot del *scriptorium* sobre el qual requeia una tasca enorme que calia enllestir amb uns recursos de personal i econòmics molt precaris. Els resultats visibles no corresponen pas a la qualitat dels amanuenses ni a la voluntat dels responsables: al costat de textos copiats amb netedat, bona lletra i els usuals elements indicatius de quaderns i fulls, trobem textos escrits a corre-cuita, sense miraments ni reclams ni ordre visible. No donaven per a més, les disponibilitats del moment. Així, d'un llibre confiat a un sol escrivà o a dos o a tres a tot estirar, hom passa a un volum produït per dues dotzenes o més de mans. Paral.lelament a la urgència de copiar sense defallença, hi havia la necessitat d'editar a remolc dels esdeveniments, enmig de múltiples afers que la direcció de l'Església imposava al seu cap i pastor. D'aquesta manera i sobre la marxa, s'anaven ampliant els plans d'algun llibre alhora que s'hi treveno s'hi afegeixen pàgines completes, fragments extensos, frases llargues i incisos breus, i que la mà d'un supervisor o d'un corrector esmenava, remarcava o hi introduïa coses. Es féu necessari el dictat d'un full que contingués la pauta del tractat a benefici dels lectors i dels rebedors. Tanmateix, tansmissió, datació i gènesi dels llibres són aspectes connexos, que rarament coincideixen amb valors tan importants com en el cas —podríem dir-ne únic— dels tractats del papa Benet XIII.

Josep BAUCELLS I REIG
Arxiu de la Catedral de Barcelona

57. El sistema d'addició és comú a tots els exemplars dels tractats sortits de la cúria pontifícia de Benet XIII. Basta presentar un exemple, el de Vat., Bar. Lat. 870. El tractat QUA hi ocupa els f. 1-46. Devem la nota a l'amic Josep Perarnau, a qui regraciem aquesta i altres mostres d'atenció que ens ha dispensat generosament. Heus aquí l'esquema de la seva composició material: 46 f. en 5 plecs: 10+10+6+8+14; dos de 10 i un de 6, de 8 i de 14 f. En blanc: els dos f. darrers del primer plec (9 i 10) i del segon (19 i 20), els tres darrers del tercer plec (23-25), el darrer del quart (33), i el primer i darrer del cinquè (34 i 47). Mans: una de 1-33, i una de 35-46 (unes vint mans en tot el volum, que abasta altres tractats). Conté unes llenques de pergamí a l'interior del plec com a reforç del cosit, amb indicacions de Simó Salvador, l'encarregat de supervisar la còpia, sens dubte.

APÈNDIX

I

Advertiment "editorial" sobre el pla del tractat "Quia, ut audio" i l'estat de la publicació en aquell moment.

Arxiu de la Catedral de Barcelona, còdex 134, foli 152r-152v. (Tot el text de l'advertiment és obra d'una mà; una altra hi afegí els ordinals que precedeixen cada qüestió, i aquesta o una tercera hi deixà constància de si alguns textos es lliuraven llavors o eren a l'espera de lliurament. En la transcripció no fem constar aitals precisions.)

"Presuposito tractatu iam misso qui in .V. partes dividitur, unde in sequentibus remissionibus ipse partes allegantur sicut V questiones, que in aliquibus remissionibus sunt complende et aliter ordinande, secuntur alie questiones facientes ad materiam; sed quia nondum sunt ad purum correcte nec omnino complete, ideo pro nunc tantum mittuntur duo de novo complete que videntur magis necessarie, scilicet XII^{a} et XV^{a}. Et quia aliquando, licet raro, fiunt remissiones de materia unius questionis ad alias, ideo hic subiciuntur tituli, ut qui non habent tractatum completum non turbentur discurrentes per remissiones incertas, sed possint facile recognoscere si habent illas questiones ad quas remittitur, vel non habent. Que, si Deo placuerit, infra breve omnes reducentur ad formam.

"Prima. Utrum papa servaverit cedulam in conclavi iuratam.- Huius questionis materia habetur in tractatu iam misso in principio ibi "Primo ergo habeo probare".

"II^{a} Utrum papa viam renunciacionis, ut sibi offerebatur, debuerit acceptare.- Habetur in eodem tractatu: "Secundo habeo probare", cum addicione que nunc mittitur, que incipit: "Patet quia obtulit et cetera", et ponitur in ℣ "Sed ultra".

"III^{a} Utrum papa fecerit vel dogmatitzaverit aliquid per quod possit hereticus vel scismaticus reputari.- Habetur in eodem tractatu: "Tercio habeo probare".

"IIII^{a} Utrum obediencia potuerit licite subtrahy pape.- Habetur in eodem tractatu: "Quarto restat probandum", cum addicione que nunc mittitur, que incipit: "Ceterum quia aliqui", et ponitur ante ℣ "Sed forte isti".

"V^{a} Utrum stante subtraccione predicta sit possibile fieri universalem Ecclesie unionem.- Hec nondum est missa.

"VI^{a} Utrum per dictam subtraccionem et alia contra papam et Ecclesiam facta seu procurata precluse fuerint omnes vie quibus ipsa Dei Ecclesia poterat ad veram unionem reduci.- Hec habetur in eodem tractatu: "Nunc quinto", cum addicione que nunc mittitur (lit. mititur); que incipit: "Sed poterit aliquis dicere", que ponitur in fine.

"VII^{a} Utrum papa possit et debeat pure et simpliciter se sumitere et obligare ad credendum et faciendum cum effectu in negocio unionis Ecclesie quidquid per quendam principem secularem, consuletur ex ordinacione et deliberacione quorumdam aliorum secularium subtractorum pro bono et acceleracione unionis predicte.- Hec nondum est missa.

"VIII^{a} Utrum cardinales propter comissa contra papam aliquas penas incurrerint ipso iure.- Hec nondum est missa.

"IX^{a} Supposito quod sic queritur quas penas ex iuris disposicione incurrerint ipso facto. Et ista questio distinguitur per XV articulos.- Hec nondum est missa.

"X^{a} Utrum easdem penas inhabilitatis et cetera incurrerint omnes qui in terris subtractis ad mandatum principum eidem subtraccioni obediencie paruerunt.- Hec nondum est missa.

"XI^{a} Utrum tales, qui, ut premititur, substraccionem observant, sint capaces promocionum, dispensacionum et aliarum spiritualium graciarum.- Hec nondum est missa.

"XII.ª Utrum stantibus terminis, prout sunt modo, papa debeat vel possit cardinales istos ad statum priorem reducere sicut erant antequam comiterent supradicta.- Hec nunc mititur.

"XIII.ª Utrum renunciacio pape facta per vim vel metum vel dum sic detinetur de iure valeat.- Hec nondum est missa.

"XIIII.ª Utrum papa fortiter egrotante vel alias si non speretur veri similiter propinquam mortem evadere, et cardinales tunc simpliciter et libere sibi obedienciam restituant et in ceteris quam in eis est plene restitui procurent vel faciant pape, reconciliacio eis proficiat et de iure teneat.- Hec nondum est missa.

"Tandem pro conclusione tractatus ponitur questio principalis qua queritur:

"XV. Utrum cardinales de quibus queritur ante obtentam a papa reconciliacionem et restitucionem ad priorem statum, occurrente morte vel cessione ipsius pape, valeant successorem verum papam eligere.- Hec nunc mititur.

2

Relació de les quinze qüestions que componen el tractat "Quia, ut audio"

a/ Ordre de les qüestions segons la nota "editorial" i la disposició amb què són copiades als exemplars coneguts

Nota "editorial"	*Còdex 134*	*Còdex 146*	*Ed. Ehrle*
Utrum papa servaverit: Primo.	Primo.	Primo.	Primo.
	Segundo.	Secundo	Secundo.
Utrum papa viam: Secundo-II.	Tercio.	Tercio.	Tercio.
	Quarto.	Quarto.	Quarto.
Utrum papa fecerit: Tercio-III	Nunc quinto.	Nunc quinto.	Nunc quinto.
Utrum obediencia: Quarto-IV.	Sexto... utrum propter.	Sexto... utrum propter.	Sexto... utrum propter.
Utrum stante: V.	Duodecimo inter questiones utrum stantibus.	Supposito... Septimo (15 art.)	Supposito... septimo.
Utrum per dictam: Nunc quinto-VI		... inter q... stantibus (12).	Septimo/duodecimo ... utrum stantibus
Utrum papa possit: VII.	Utrum renunciacio-XIII.		
Utrum cardinales propter. VIII.	Utrum cardinales-XV.	Ultimo queritur utrum cardinales. (15).	octavo utrum... papa fortiter.
Supposito (15 art.): IX.	Septimo (16 art.).		Ultimo queritur utrum cardinales. (15).
Utrum easdem penas: X.			
Utrum tales: XI.			
Utrum stantibus: XII.			
Utrum renunciacio: XIII.			

Utrum papa fortiter: XIV.			octavo utrum... papa fortiter.
Utrum cardinales: XV.	Utrum cardinales- XV.	Ultimo queritur utrum cardinales. (15).	Ultimo queritur utrum cardinales. (15).

b/ Ordenació correcta de les qüestions i equivalència entre les diverses còpies

	equivalències			
ordre	nota "editorial"	còdex 134	còdex 146	ed. Ehrle
1	1	1	1	1
2	2	2	2	2
3	3	3	3	3
4	4	4	4	4
5	6	5	5	5
6	8	6	6	6
7	9	7	7	7
8	7 (?)	-	-	-
9	5 (?)	-	-	-
10	10	-	-	-
11	11	-	-	-
12	12	12	12	12/7
13	13	13	-	-
14	14	-	-	8
15	15	15	15	15

3

Fragments més o menys llargs que són en un exemplar i s'ometen en l'altre (unes mostres)

a/ Del tractat "Quia, ut audio"

"Quinto concludam...", que és l'enunciat de la qüestió cinquena al principi del tractat, consta a c. 134, f. 20^{r}, i és omès a c. 146, f. 1^{v}. Vegeu el que sobre això i també sobre els textos dels articles 15 i 16 de la q. setena i el text final de la q. quinzena, hem exposat en l'apartat I-A.

"Similem racionem allegabat sanctus Thomas Cantuarren. quare nolebat renunciare, ut patet in Vita sua li. III c. LIIII". A la q. 2, després de "in fine cum ibi notatis" i abans de "Item si cardinales", c. 146, f. 8^{v}; omet c. 134, f. 24^{v}.

"Cum ipsius deiectio et renunciacio per illorum voluntatem et renunciacionem fieret, quia humanimoris est illum veteri cuius iudicio et voluntate nunc erigimur nunc deprimimur .XVI. q. II. c.I. circa finem. Decet namque romano pontifici libera provenire consilia et ipsius in nullo vacillare iudicia, ut sicut fratres pocius seipsum nullius secularis paternitatis metus exterreat et cet. de elec. c. Fundamenta li. VI., et pape iudicium non debet ab alterius arbitrio dependere, ut est textus de Postul. prela. c. Bone nec nocebit II ℣ nos quoque, circa finem". En el paràgraf "Item si cardinales" esmentat suara, entre "que Dei sunt agere et cet." i "ut tenet per locum". C. 146, f. 8^{v}; és omès a c. 134, f. 24^{v}.

"Sed ut isti arguunt, volunt inferre simpliciter .I. in nullo est obediendum. *Unde non infertur in eo sensu de quo in maiori proposicione, scilicet non esse obediendum secundum quod accidit papam precipere contra Deum, quia tunc bene arguerent sed* dividendo sensum a maiori pro-

posicione que loquitur secundum quod accidit precipere contra Deum *infertur in conclusione simpliciter .I. nullomodo esse obediendum. Et secundum hoc patet quod in isto argumento triplex fallacia comittitur, ut premisi".* A l'addició a la q. 4, còdex 146, f. 20^{v}; és omès a c. 134, f. 31^{r}.

"Concludamus ergo, et ipsi sub tali epilogio concludantur, quia, ut dictum est, papa nullum preceptum circa propositum eis fecit, et si fecisset, ut premittitur, erat iustum vel saltem dubium. Unde probatum est debuerunt pape obedire; et non concesso sed admisso quod fuisset iniustum, dum tamen non contra Deum, quantumcumque grave et vix ferendum precepisset, debuerunt humiliter eciam obedire et fuisset contra Deum, licet non in illo; nichilominus debuerunt in ceteris obedire". Cap al final de l'addició a la q. 4, entre "tam enormia perpetrasse" i "Quero igitur ab istis", c. 146, f. 21^{v}; és omès a c. 134, f. 32^{r}.

"Quero igitur ego ad quid istud cum tanta instancia petebatur (...) ymo in tantum inficiebatur materia quod via ista, quam elegerunt, impossibilis reddebatur. *Nam casu quo in posterum intrusus deliberaret adquiescere cessioni, si prius non fuisset coactus nec sibi cominatum, crederetur libere consentire et cedere; sed si aliqua materia coaccionis vel cominacionis precesserit, et stante eadem causa timoris et potencia inferentis, eciam si actus ipsius coaccionis cessaverit, nec violencia de facto secuta fuerit, solum propter minas precedentes et cet. consensus eius et cessio, que ad talium instanciam fierent, semper reputarentur coacti, et per consequens non valere, de. elec. c. bone. ℙ. principio. glo. III, et de hiis que .III. me. ne. ca. fi. c. ℙ. et iℙ. / Ad hoc, ergo, ut eorum intencio, ymo execranda versucia et tergiversacio detegatur, opportet, ut dictum est et notorium, presuponere quod ipsi bene noverunt, et iam de facto quilibet fere videt per illa que gesserunt, veram unionem Ecclesie impediri, et ipsi ad hunc finem nichil fecerunt, et faciunt ut impediant unionem, quia sciunt quod si papa non fuisset per eos a principio impeditus secundum disposiciones et favores quos tunc habebat in diversis mundi partibus et in Roma. Et voluntatem eius ad unionem Ecclesie, quam ipsi noverant, verisimile erat, quod infra breve habita fuisset vera sancte matris Ecclesie unio; sed isti perdebant emolumenta solita, Avinionis delicias et successionem hereditariam in papatum, quia tunc eorum plurimi dubitabant quod anticardinales assumerentur in veros cardinales et ad Romam rediret curia, quod isti nolunt, sed preeligunt remanere in scismate. Dicunt enim facilius fore, et si non de presenti saltim aliquando, uniri Ecclesiam citra montes per papam gallicum cum auxilio suorum aliquorumdam principum, quam esset recuperare papatum si semel eum perderet sua nacio gallicana, quod reputarent irreparabile dampnum Ecclesie, et minus tollerabile quam sit scisma, quod facto ostenderunt temporibus retroactis quibus, quamdiu habuerunt papam de nacione et affeccione predictis, propter hoc dubium non curarunt infra sexdecim annos prosequi unionem. Et hanc suam intencionem carnalem conantur palliare sofistice isto modo, quia ut dicunt alie naciones modos habent rudes et barbaros, non humanos. Unde, et si raro aliqui viri reperiantur sufficientes in pluribus, non tamen consideratis omnibus tales reperiuntur persone ydonee ad papatum. Unde concludunt tollerabilius fore ad tempus Ecclesiam remanere in scismate quam transferrer ad ignotos rectores alterius nacionis. Incidunt ergo isti in errorem cadulorum scismaticorum insurgencium contra universalitatem Ecclesie tempore Alexandri secundi. Nam sicut illi asserebentur papam non debere eligi nisi de viridario Lombardie, ut recitant Martinus Polonus, Tholomeus de Luca et Bernardus Guidonis in suis cronicis; sic isti noviter dogmatizant papam non debere assummi nisi de dulci et ameno sollo galliarum. Ecce iam sub brevibus horum intencionem et errorem aperui. Nunc restat detegere ad quem finem consequendum servarunt et servant prefatas versucias et cautelas".* A l'addició "Sed poterit aliquis dicere" de la q. 5, c. 134, ff. 36^{v}-37^{r}; és omès a c. 146, f. 27^{v}. Tot seguit es tornen, però, els papers, i en la frase següent hom troba un incís que és omès al còdex que abans ha parlat. Així: "Pio cuius declaracione premitto quod licet, *ut predixi,* alias pluries dixerint quod si papa viam cessionis utriusque concederet, et intrusus eam denegaret ipsi *statim prosequcionem intrusi viriliter assumerent omnem favorem contra illum sibi preberent. Et sicut de iure fiendum est ad invasionem et expulsionem illius intrusi cum ceteris catholicis operam exhiberent L XXIX .di. si quis pecuniam, eciam asserentes pro vero quod ut ipsi ab aliquibus senserant obedientes eidem intruso ab eo recederent et parti nostre adhererent, tamen (al marge:) "ecce iam non tantum in predicto casu sed ultro intruso cedente vel expulso in forma", petita, concessa per papam quod cederet, non solum non est sibi restituta obediencia, set eum obsessum et captum detinent sibi dietenus concedendo vel deneganin-*

do victualia suos frequenter exquisitis incarcerando et in ceteris aggravando et periculo mortis et alia cominando publice et occulte, in qua detencione, ymo verissima capcione, ultra illos qui extra et intra gladio interfecti fuerant propter diversos labores, indigencias et medias plures sunt mortui, inter alios noviter unus cardinalis, unus miles et alii viri notabiles. Unde merito est sagaciter inquirendum ad quem finem isti, de quibus agitur, viri astuti et circunspecti adhuc papam captum sub periculo detineant postquam ea que ab ipso petebantur concessit. / Sed ad hoc, ut audio, interrogati et pluries, responderunt quod papam modo detinent quia dubitabant quod liberatus non servaret que promisit. Ideo detinetur sic, ut concessa impleat. / Sed o ridiculosum videtur sentire nec prima facie credibile de viris scientibus et in oculis suis prudentibus credere tantum errorem sicut ex ista responsione infertur, quia si papa hoc faciat, et facturus est voluntarie in libertate positus, idem faciet et de iure valebit. Si vero in libertate positus contradicturus sit, ymo et si non contredixerit, cum hoc concernat ius publicum .l. di. ius publicum cui sua taciturnitas non nocebit de foro compe. si diligenti iuncta regula is qui tacet cum sua materia de regul. iuris li. VI. semper impugnabitur quod fecerit sic detentus propter dictum istorum qui dicunt quod non servaret si liberaretur. Unde sequitur quod invitus facit, et si invitus per consequens non valet ut ipsimet fatentur, et probatur per ea que habentur isto tractatu. / Ergo, ut predixi, apparet notorie quod viam quam prosequitur ipse dicitur ipsi idem, que contradictio in eis non presumitur ex errore vel ignorancia provenire, quia quatuor vel quinque et forte sex annis citra assidue studendo, scribendo, disputando, consiliando et apud diversas gentes et naciones inquirendo, conferendo et tractando dubia que circa materiam istam occurrere poterant sollicite perscrutari nichil presumuntur intartum (sic) de contingentibus preterisse maxime quia quod vituperari poterat in tam periculoso negocio fuit merito precavendum De servis non ordi. c. I. cum concord. / Et forte si sic artentur, dicent quod ideo papam sic detinent quia eius vindictam dubitant, ut habetur infra isto tractatu q. X. Vsed tu forte dices quod cardinales et cetera. Ad quod dicendum ut ibi a v., sed a te quero usque ad v. ecce ais, audio et cetera. / Sed eciam ultra dico quod, licet ut ibi deductum est, hec dubitacio sic conficta, tamen et si verisimilis quod non est, debent consilium quod dant aliis ad se reflectere, isti qui tam efficaciter pape persuedebant renunciare papatui ut unio Ecclesie non impediretur vel differretur ulterius, et fateor quod bene, si que pretendebant vera fuissent que non erant, ymo verisimiliter totum contrarium, ut supra daductum est q. II. Credo enim quod papa debuisset papatum et omnem statum pocius relinquere sicut frequenter dixit, ut audio, ubi necessarium fuisset quamquam unio Ecclesie impediretur. Et ita fecisset verisimiliter est credendum maxime si attendatur que obtulit per que tunc ad illud in brevi et necessario ducebatur. / Considerent ergo isti tam mirabiles Ecclesie et fidei zelatores et predicte iusticie suasores si quod pape suadebant, teneantur ipsi nunc facere iuxta illam sentenciam sapientis Cathonis patere legem quam ipse tuleris de consti. c. Cum omnis cum concord. Unde precedenti suo gravi demerito pocius deberent, si expediat, illi qui dubitant vel dubitare se fingunt que ortabantur ipse facere et renunciare statui suo et ad partes alias se transferre quam comittendo inauditum a seculis flagicium, scilicet quod ipsi cardinales papam dominum suum et Christi vicarium ultra iam commissa captum detinendo Ecclesie unionem et nunc et imposterum omnino impediant. Sed quid persisto circa talia sine causa, non enim oporteret eos hec pati discrimina, que, ut cogito, non libenter pro Ecclesia, sicut aliis predicant, sustinerent, quia, ut credo, papa illis qui nolent se absentare et, ut cogito, erunt pauci sine difficultate dabit licenciam non obstante. c. II. de Cle. Non reside. Et sic nec renunciabunt nec subibunt que flores, pretendunt se timere pericula, sed forte dicent quod ubicumque manerent, et si non de facto in corporibus saltem de iure, pape iurisdictionem et potestatem non possunt effugere XI. di. c. Nolite. c. di. contra morem in prin. IX. q. III. ipsi sunt canones et c. cuncta per mundum. / Ad quod ego miror de ista tam prepostera consciencia quod isti dubitant in futuram et verisimiliter non eventuram consciencie perplexitatem incidere, qui longe graviorem nedum perplexitatem sed certam et gravissimam nephariam Dei offensam et criminis inmanitatem, in qua turpius iam ruerunt, nolunt de presenti evadere". C. 146. f. 27^{v}-29^{r}. C. 134, f. 37^{r} ho resumeix expeditivament: "Pro cuius declaracione premitto, quod licet alias pluries dixerint quod si papa viam cessionis utriusque concederet et intrusus eam denegaret, ipsi *et omnes qui obedienciam pape subtraxerant* (això que segueix subratllat és escrit al marge) *intrusum persequerentur; ecce concessit, et nec intrusum persecuntur nec de crimine invasionis infra in idem (?)* turpius iam ruerunt", si bé a l'altre marge una mà hi anotà encertadament: "+hic deficit", sense dir què hi manca ni on es podia trobar.

"Confundantur ergo et revereantur simul et pocius ipsi iterum confundantur el pereant quam sancta mater Ecclesia sic irreparabiliter confundatur, et petit inextimabilis munus animarum psalmos .XXXIX, et ,LXXXIII. qui literaliter tangit propositum in quo sumus. Et si ad hoc perventum fuerit, quod opporteat ut vel ipsi vel Ecclesia necessario confundatur, eligibilius est eos confundi propria et execrabili sua culpa, quam si maiestas sedis apostolice et tocius catholice Ecclesie confundatur. De usu pallii Nisi specialis. / Attendant ergo universi catholici quanto zelo fidei christiane debent adversus tales asurgere in hoc casu, ne permittantur hoc nephas ad precogitatum finem deducere, et irreparabiliter fidem ipsam confundere ac sublato de terris perpetuo vero Christi vicario, omnes christianos deducere ad infidelitatis errorem. Quod Christus, qui potest, dignetur avertere, et eorum perversos conatus sua inefabili providencia reprimere et finaliter impedire, atque sacrosanctam matrem Ecclesiam et populum christianum, quos tam care suo precioso redemit sanguine merito passionis, ad obedienciam sui veri unici in terris vicarii, sicut ipse instituit, perfecte raducere et imposterum conservare, ut (això que va entre cometes és escrit al marge) *"compleatur promissum dominicum quod habetur Jo. X. et de bap. c. ult. et" fiat unum oville et unus pastor: in terris eius vicarius Benedictus, et in celis ipse dominus Jhesus Christus, qui vivit et regnat per infinita secula benedictus".* Final de la q. 5 segons c. 134, f. 40^{v}-41^{r}, que és omès a c. 146, f. 32^{r}. L'esment clar i rotund del papa Benet, denota —crec— un temps molt avançat del cisma, quan el grup de cardenals rebels i d'altres se li havia girat d'esquena. El mot darrer, amb la valència d'invocació usual en molts escrits contemporanis, aquí pot incloure una forma velada d'indicar la paternitat del text (el prec és inclòs en la línia de les invocacions contingudes al final del tractat "Disputatio oboedientis et subtrahentis", còdex 129. de l'Arxiu Capitular de Barcelona. Cf. el nostre treball esmentat a la nota 1).

"Et attende quod qui vellet respondere unica solucione (...) ut patet per ea que premissa sunt in responsionibus argumentorum, et probabitur clarius in questione sequenti *ubi allegabuntur iura per que apparet sufficienter expressum per textus casus et exposiciones doctorum, quod predicti incurrerunt gravissimas penas iuris".* Cap al final de la q. 6, c. 146, f. 39^{r}; és omès a c. 134, f. 44^{r}.

En estudiar la formació de l'obra, a I-A, hem al.ludit a la divergència volguda per l'autor en un moment donat, de silenciar els articles 15 i 16 de la q. 7, i l'acabament de la q. 5, segons els dos exemplars de l'Arxiu Capitular de Barcelona. No ho repetim ací.

b/ Del tractat "De concilio generali"

"Concilii vero nomen tractum est ex more romano. *Tempore enim quo causas agebant, conveniebant omnes in unum communique intencione tractabant; unde et concilium a communi intencione dictum est, quia concidium (sic) d. in. 1. litera transeunte, vel concilium dictum ex communi intencione eo quod in unum dirigant omnem mentis intuitum, supercilia et enim occullorum sunt. Unde qui sibimet dissenciunt non agunt concilium et cet. que ad literam* vide ibi". Cap al final del primer article, c. 128, f. 5^{v}; és omès a c. 134, f. 88^{v}.

"Preterea circa materiam queritur utrum seculares principes et ceteri layci sint ad generale concilium convocandi (...) ut audiant, non ut iudicent vel doceant LXII di. docendus, *nec, ut michi videtur, ut potestatem aliquam ibi exerceant, ut pre allegato c. ubi cum duobus precedentibus, nec ut vocem ibi habeant XVII di. pr. hinc eciam ad hec venerabilis ibi Jo. An. ibidem subiungit dicens, sed nec ad illam, scilicet ad causas fidei vel matrimoniorum seu alias ipsos tangencium de quibus premittitur,* necesse est eos vocari, cum possit eis postea in predicacionibus publicari". Cap al final de l'article cinquè, c. 128, f. 14^{v}; és omès a c. 134, f. 97^{r}.

"Et idem, credo, dicendum de scismaticis, *tum quia sunt extra unionem Ecclesie, sicut heretici, ut patet XXIII q. I didiscimus, tum quia subtrahunt pape obedienciam. Unde, eo ipso, sunt eius inimici, ut notatur. L. di si quis diaconus, alias pr. ecce manifeste in glo. nota, unde cum talibus non est communicandum XI. q. III. si inimicus, nec per consequens concilium celebrandum ut XXIIII q. III. c. cum quibus patet ergo* quod quantum pertinet ad propositum eadem est in utrisque paritas racionis" Unes ratlles abans del final de l'article cinquè, c. 128, f. 15^{r}; és omès a c. 134, f. 97^{r}.

4

Variacions de textos al mig de frases o a manera d'incisos. (unes mostres)

a/ Del tractat "Quia, ut audio"

Al final de la q. 4:

— "Et contra istos, qui per vias *istas* illicitas volunt unire Ecclesiam, *et ipsi malefacere ut Ecclesia uniatur, vide pulchre* per Alvarum de Sta. et planc. Ecclesie, parte prima arti. XCVI, ℣ predicti flagiciosi et sequenti, *et omnino vide ibi multa de hoc tempore curiosa.* Agnoscant ergo se non posse excusare quod in predicta subtractione factum est, et studeant celeriter emendare". C. 146, ff. 22^{v}-23^{r}.

— "Et contra istos, qui per vias illicitas, *et male faciendo,* volunt unire Ecclesiam, *vide multa pulcra et ad propositum* per Alvarum de Sta. et planc. Ecclesie, parte 9ª. articulo XCVI ℣ predicti flagiciosi et sequenti. Agnoscant ergo *isti* se non posse excusare in predicta subtraccione quod factum est, et studeant celeriter emendare". C. 134, 32^{v}.

Inici de la q. 5:

— "Nunc quinto *in ordine questionum queritur utrum per supradictam subtractionem obediencie et alia contra papam et Ecclesiam facta seu procurata prima facie videantur precluse omnes vie quibus ipsa* Dei Ecclesia poterat ad veram unionem reduci". C. 146, f. 24^{r}.

— "Nunc quinto *restat declarare qualiter isti de quibus agitur impedierunt et precluserunt omnem viam per quam* Dei Ecclesia poterat ad veram unionem reduci". C. 134, f. 33^{r}. El mot "quinto" és una esmena sobre un altre mot rascat.

Cap al final de l'addició amb què s'acaba la q. 5:

— "Ideo ut non in deteriorem partem interpretet, sed quantum racio tollerat minus male, ego nullam aliam video causam, nec, ut credo, verisimiliter videbit aliquis nisi illam, scilicet amorem sui *et patrie, quem superius allegavi in ℣ ad hoc ergo dicamus, scilicet ne perdant Avinionis delicias cum papatu, si fiat unio.* Et quia hoc esset turpe...". C. 134, f. 40^{r}. Reproduïm el text citat en l'apèndix núm. 3, de c. 134, f. 36^{v}.

— "Ideo ut non in deteriorem pertem interpreter (sic), sed quantum racio tollerat minus male, ego nullam aliam video causam, nec, ut credo, verisimiliter videbit aliquis nisi illam, scilicet amorem sui *carnalem et illicitum, et pape sibi non grati conceptum et radicatum odium.* Et quia hoc esset turpe...". C. 146, f. 31^{r}-31^{v}.

b/ Del tractat "De concilio generali"

Al final de l'article primer:

— "Sed quoad realem essenciam proprie diffinicionis possimus agnoscere, quia ut *in libro divisionum c. IX. deducit Boecius* sola species diffinitur". C. 128, f. 5^{v}.

— "Sed quoad realem essenciam proprie diffinicionis possimus agnoscere, quia ut *deducitur in Ysagogiis Porphirius* sola species diffinitur". C. 134, f. 88^{v}.

Final de l'article 6:

— "Et hec *pro nunc suficiant de isto sexto articulo; breviter sunt premissa".* C. 128, f. 17^{v}.

— "Et hec *de sexto articulo principali".* C. 134, 99^{r}.

— "Et hec *breviter pro nunc sufficiant de sexto articulo principali".* C. 182, f. 4^{r}. Aquest mode presenta en una frase els conceptes continguts a les frases dels altres dos exemplars.

5

Variacions de mots (unes mostres)

a/ Del tractat "Quia, ut audio"

Al principi del tractat:

— "Ego.. iuris professor minimus, quem merito ledit iusticie lesio *alias* iniqua subversio conturbat". C. 146, f. 1r.

— "Ego .. juris professor minimus, quem merito ledit juisticie lesio *et* iniqua subversio conturbat" C. 134, 20^{r}.

En la relació de les qüestions exposada al principi del text (cf. I-A):

— "Quarto ex premissis inferam subtractionem obediencie non potuisse fieri licite, sed, *facientes,* periculosum *scisma* in Ecclesia suscitasse". C. 146, f. 1^{v}.

— "Quarto ex premissis inferam subtraccionem obediencie non potuisse fieri licite, sed periculosum *subscisma* in Ecclesia suscitasse". C. 134, f. 20^{r}.

— "Quarto ex premissis inferam subtractionem obediencie non potuisse fieri licite, sed, *facientes,* periculosum *subscisma* in Ecclesia suscitasse". Ed. Ehrle, p. 555.

Cap al final de la q. 4:

— "Non ergo in eis concurrunt duo *membra,* ex quibus insurgat perplexitas". C. 146, f. 22^{v}.

— "Non ergo in eis concurrunt duo *mala,* ex quibus insurgat perplexitas". C. 134, f. 32^{v}

Inici de l'addició a la q. 4:

— "Ceterum, quia aliqui eorum, ut audio, conantur deffendere que *perperam* comiserunt". C. 134, f; 31^{r}.

— "Ceterum, quia aliqui eorum, ut audio, conantur deffendere que in *papam* comiserunt". C. 146, f. 20^{r}.

Al mig de la q. 5:

— "Verum huius excusacionis exquisitus et *examinatus* color...". C. 134, f. 38^{v}.

— "Verum huius excusacionis exquisitus et *exam (sic,* amb la paraula truncada i l'espai subsegüent en blanc, com si l'amanuense dubtés de la identitat del mot que copiava) color". C. 146, f. 30^{r}.

— "Verum huius excusacionis exquisitus et *exinanitus* color". Ed. Ehrle, p. 561.

A la q. 5, una pàgina després del text anterior:

Sobre el dia de la data de l'ambaixada al duc d'Orleans, germà del rei de França, duta a terme el mes de febrer del 1401 per Bonifaci Ferrer, prior de la cartoixa de Porta Coeli, i Jean de la Coste, cantor de l'església de Baiona, els manuscrits divergeixen d'uns dies: "die *.I X*", c. 134, f. 39^{r}; "*.XI.* die", c. 146, f. 30^{v}; "*XI* die", ed. Ehrle, p. 562; "*VI* die", ed. Ehrle, variant del núm. 23, p. 562, n. a).

Al final de la q. 5:

— "sicut omnes, ut *presumitur,* condixerunt papam captum". C. 134, f. 40^{v}.

— "sicut omnes, ut *predicitur,* condixerunt papam captum". C. 146, f. 32^{r}.

b/ Del tractat "De concilio generali"

Inici del text, en l'enunciat dels articles:

– "Decimo, utrum papa valeat *generale concilium recusare*". C. 128, f. 4^{v}.

– "Decimo, utrum papa valeat *recusare judicium concilii generalis*". C. 134, f. 87^{v}.

Al principi del primer article:

– "Sinodus autem *ex greco interpretatur comitatus vel cetus, et sequitur ad propositum* concilii". C. 128, f. 5^{r}-5^{v}.

– "Synodus autem *et cetera ubi ad literam Ysidorus ita inquid* concilii". C. 134, f. 88^{v}.

6

Mots o incisos que són en uneexemplar i manquen en un altre (unes mostres)

a/ Del tractat "Quia, ut audio"

Al principi del tractat: "contra papam obiciuntur *tria inter alia:* periurium". C. 134, f. 20^{r}; l'ometen c. 146, f. 1^{r}, i ed. Ehrle, p. 554.

Al principi del tractat: "viam renunciacionis *utriusque*". C. 146, f. 1^{r}, i ed. Ehrle, p. 554; l'omet c. 134, f. 20^{r}.

Enunciat de la q. 4 al principi del tractat: "sed *facientes* periculosum". C. 146, f. 1^{v}, i ed. Ehrle, p. 555; l'omet c. 134, f. 20^{r}.

En l'addició a la q. 2: "aliqui principes non tollerarent *tale vituperium* quod istud negocium". C. 134, f. 19^{v}; omet c. 146, f. 9^{v}; mots ratllats en ed. Ehrle, p. 560, on és omès, a més, el verb "non tollerarent", que l'editor supleix per "non ferrent", *id.,* nota 1.

Darrers mots de l'addició a la q. 2: "alias utiles et accomodas obtulit, *prout erant et reperirentur de iure possibiles;* et per consequens". C. 146, f. 10^{r}; l'omet c. 134, f. 19^{v}; text semblant a ed. Ehrle, p. 560: "alias utiles et accomodas obtulit, *prout erant et invenirentur de iure possibiles*".

Inici de l'addició a la q. 4: "arguentes *sophistice et* dicentes quod". C. 146, f. 20^{r}; l'omet c. 134, f. 31^{r}.

En l'addició a la q. 4: "ad propositum *de precepto* cum papa nichil". C. 146, f. 20^{v}; l'omet c. 134, f. 31^{v}.

En l'addició a la q. 4; "Ymo eius oppositum, *ut in sequentibus declarabo.* Unde secundum". C. 146, f. 20^{v}; l'omet c. 134, f. 31^{v}.

A l'indret esmentat suara: "quod *breviter* sic declaro (...) Sed hiis dimissis *dicamus ad materiam et* declaremus (...) quod probatur iura ad hoc in argumento deducta. *Ad quod multe possent concordancie applicari.* Non tamen sequitur". C. 146, f. 20^{v}; l'omet c. 134, f. 31^{v}.

A continuació de la frase insinuada al paràgraf anterior: "Vel quod generaliter sibi possit *in omnibus aliis obedienciam denegare, ymo, ut predictum est,* in omnibus aliis licitis est obediendum". C. 134, f. 31^{v}; l'omet c. 146, f. 20^{v}. Omissió aquesta que, sens dubte és deguda a un error de l'amanuense, que saltà d'un "in omnibus" a un altre.

Cap al final de l'addició a la q. 4: "quo eciam jure deffendere vel palliare poterunt pape, cardinalium et aliorum cum eo existencium, spoliaciones, dissimulaciones (...) prelatorum et aliorum *incarceraciones horribiles, cruciatus ac* mortes. Tandem sub continua et hostili custodia pape *et*

suorum notoriam capcionem". C. 146, f. 21^{v}; l'omet c. 134, f. 32^{r}, però substitueix el primer incís amb un mot: *"interfeccionès et".*

Cap al final de la q. 4: "Non sunt facienda mala ut bona inde proveniant, *quia talium dampnacio iusta est, ut ait apostolus Ad Rom. III. c. et* .I. q. I. c. non est putanda (...) ut bona dubia inde proveniant. *Et idem notat Gui. in Ros. secundum Tho. XXIII. q. V. c. non est nostrum super glosa .I. et verbo latet in fine note* et c. duo mala. Pro contrario (...) quia tunc faciendo quod minus *malum est seu videt non peccat, quia tunc non est facere malum secundum communem opinionem doctorum,* secus in casu nostro". C. 146, f. 22^{v}; l'omet c. 134, f. 32^{v}., però substitueix el darrer incís amb aquesta frase: "quod *minus est non peccat secundum* opinionem doctorum".

Al final de la q. 4: "Quinymo, *et si oportuisset,* pocius debuissent". C. 134, f. 32^{v}. l'omet c. 146, f. 22^{v}.

Cap al final de la q. 5 i abans de la darrera addició: "quia papa mortuo ante restitucionem obediencie *non possunt papam eligere, quia permanentes in subtraccione obediencie,* stantibus terminis". C. 134, f. 35^{v} l'omet c. 146, f. 26^{v}. Omissió aquesta que, sens dubte, és deguda a un error del copista, que saltà del primer mot "obediencie" al segon i es deixà al tinter l'incís d'entremig.

Al mig de la q. 5: "Tanto enim graviora erunt peccata *et eorum infamia* quanto". C. 134, f. 38^{r}; l'omet, c. 146, f. 29^{v}.

Cap al final de q. 5: "guerram factam *et dettencionem factam,* et que nunc fit de presenti". C. 134, f. 39^{r}; l'omet c. 146, f. 30^{v}. En ed. Ehrle, al vol. 23, els mots "factam et detencionem" són escrits al marge, p. 562, n. C.

Cap al final de la q. 5: "ad obedienciam pape, *eis predicta liberalitate offerentis,* redire". C. 146, f. 31^{r}; l'omet c. 134, f. 39^{v}.

b/ Del tractat "De concilio generali"

Al principi del text: "vel pocius *apud doctos* indubia". C. 128, f. 4^{r}; l'omet c. 134, f. 87^{r}.

Just abans del primer article: "ut in principio huius *principalis* tractatus *de subscismate* lacius explicavi". C. 128, f. 5^{r}; l'omet c. 134, f. 88^{r}.

Cap al mig de l'article 5: "Quod papa non est universsalis papa *sed episcopus 'vel prelatus'* Ecclesie". C. 134, f. 95^{r}, amb els dos mots entre cometes ratllats; l'omet c. 128, f. 12^{v}.

A l'indret suara indicat: "Unde patet quod fides Christi non comittitur pape nec alterius arbitrio, *per contenta in distinccione premissa".* C. 128, f. 12^{v}; l'omet c. 134, f. 95^{r}.

A dos terços de l'article 5: "Tamen *stricte* sumendo concilium generale *iuxta propriam signifficacionem et ethimologiam vocabuli non videtur usquequaque fore verum concilium generale,* quia solo papa". C. 134, f. 96^{r}; l'omet c. 128, f. 13^{v}.

Al principi de l'article 6: "non detulit beato Jacobo, *ut predicti doctores oppinantur. Nam ipse Petrus* primo locutus est". C. 128, ff. 16^{v}-17^{r}, i c. 182-4, f. 4^{r}; l'omet c. 134, f. 98^{v}.

Inici del setè article: *"Viso ergo in proximo sexto articulo precedenti quis debeat in generali concilio presidere,* restat ut". C. 128, f. 17^{v}, i c. 182-4, f. 4^{r}; l'omet c. 134, f. 99^{v}.

Al mig de l'article 7: "quos Joan. An. recitat in novella *in c. proposuit de conce. presbiteri".* C. 182-4, f. 5^{r}; l'ometen c. 128, f. 19^{r}, 19^{r}, i c. 134, f. 100^{r}.

A l'indret indicat amunt: "et cetera quamvis *LXXX. di. c. in illis,* et de elec. significasti cum concor.". C. 134, f. 100^{r}, i c. 182-4, f. 5^{v}, però escrit al marge i sense c.; l'omet c. 128, f. 19^{r}, que el substitueix per "cum *suis* concor.".

7

Mots o incisos que són inclosos en el text d'un exemplar i al marge del d'un altre (unes mostres)

a/ Del tractat "Quia, ut audio"

Cap al final de la q. 5: "Sed hiis non obstantibus, *bene credo,* quod si iam (...) et dicunt eorum aliqua quod plures *ipsorum* hoc vellent". C. 134, f. 38^{v}, Inclòs el primer incís, i al marge el segon; c. 146, f. 30^{r}, al marge el primer incís, ja inclòs el segon.

Cap al final de q. 5: "Et eadem ambassiata fuit eis replicata per nobiles Robertum de Bracamonte et Guillermum de Medulione, milites". C. 134, f. 39^{v}, és afegit al text. "Et eadem ambaxiata fuit eis reiterata per nobiles Robertum de Braquemont et Guillermum de Modullione, milites". C. 146, ff. 30^{v}-31^{r}, ja inclòs, amb una redacció un xic diferent.

b/ Del tractat "De concilio generali"

Al principi del tractat: vuit notes crítiques i d'autoritats, al marge a c. 134, f. 87. C. 128, f. 4^{r}, no les porta ni en el text ni al marge.

Al principi del tractat i després de relacionar els temes de les qüestions: "propter inexperienciam *modernorum,* cum nemo *-ut credo-* etatis nostre hoc viderit practicari". C. 128, f. 5^{r}; al marge, c. 134, f. 87^{v}.

Altres notes d'autoritats: incloses, c. 128, ff. 5^{v}, 12^{r}, 13^{r} i 13^{v}; al marge, c. 134, ff. 88^{v}, 95^{r}, i 96^{r}, amb lleugeres variants, a vegades.

Al principi de l'article 5: "ex certis enim conciliis quorum presidentes et concilia constituentes *alias celebrantes* iuri positivo subiciuntur". C. 128, f. 10^{v}; al marge, c. 134, f. 93^{r}.

Bastant al principi de l'article 5: "Unde patet quod fides Christi non comittitur *pape nec alterius arbitrio".* C. 128, f. 12^{v}; al marge, c. 134, f. 95^{r}.

8

Relació breu i sintètica de la composició material dels còdexs, en relació amb els conceptes de plecs, espais en blanc, mans d'escriptors i cobertes.

Còdex 128

Fulls: 112, repartits en 9 plecs; 8 p. de 12, i el darrer de 16 f.- Custos: sempre, al final del plec. Cap espai en blanc inútil; a f. 3^{v}, mig f. en blanc, al final de la introducció.

Una sola mà, llevat de la nota darrera o colofó (112^{v}); lletra gòtica punxeguda i petitoneta, semblant a la d'altres tractats del cisma.

Va córrer bastant temps sense cobertes, i té f. 1^{r} i 112^{v}.- Fulls retallats quan fou enquadernat.

Còdex 129

Fulls: 30, en 3 plecs; 12 + 6 + 12.

Al final del primer plec (12v), en blanc 1/5; una altra mà afegí a la darrera ratlla, que no ocupava tota la línia, les primeres paraules d'inici del plec següent, fa "de custos"; al final del segon plec (18^{v}), 1/3 en blanc, sense "custos".

Mans: una al plec 1, una altra al p. 2, i el p. 3: una de 19 a 27 inici, i una altra de 27 a 30.

Cobertes de pergamí.

Còdex 132

Fulls: 22, en 1 plec; 1 bifoli de paper + 1 bif. de pergamí +8 bif. de paper + 1 bif. de perg.

Una sola mà, present també al c. 134.

Cobertes de pergamí originals.

Còdex 133

Fulls: 158, en 15 plecs; 6+10+10+6+12+16+4+18+8+18+10+8+20+6+4. Un dels plecs de 4 f. (f. 61-64), és inserit dins un bifoli que l'uneix al plec anterior per mitjà d'un bifoli que en la seva meitat primera forma part també del plec anterior. Es fa difícil de comprovar la composició dels plecs, perquè a més del relligat primerenc s'hi barreja el cosit dels capçals i la goma d'enganxar posada a la segona relligació. El plec de 18 f. té inserit un f. (el 74), del qual manca la segona meitat del bifoli, i ara manca text entre 74 i 75.

En blanc: 14^{r} (la meitat) -16^{v}, 30^{v} (dos terços) -32^{v}, 44^{r} i ^{v}, 79^{v} (un terç) -81^{v}, 92^{r} (la meitat) i v, 128^{r-v}.

Mans: moltes; 32 grups, amb algunes de repetides; 1^{r}-5^{v}, 6^{r}-9^{v}, 11^{r}-14^{r} (com la primera), 17^{r}-25^{r}, 25^{v}-30^{r}, 32^{v} (una nota breu), 33^{r}-43^{v}, 46^{r}-59^{r} (lletra típica de la cúria pontifícia), 45^{v} (com la primera), 59^{r}-60^{v}, 60^{v} (les quatre darreres ratlles), 62^{r-v}, 63^{r}-66^{r}, 66^{v}-67^{v}; 68^{r-v} (lletra típica), 69^{r}-79^{v}, 82^{r} (només sis ratlles de text), 85^{r}-92^{r} (lletra típica, molt cursiva), 93^{r}-100^{v}, 101^{v}-107^{r}, 107^{v}-128 (inici amb tres ratlles), 129^{r-v}, 130^{r}-131^{v}, 132^{r}-133^{v}, 134^{r}-135^{v} (com 130-131), 136^{r}-141^{v} (com 129), 142^{r}-145^{v} (fins al mig), 145^{v} (des del mig)-149^{v}, 150^{r}-151^{r} (1ª meitat), 151^{r}(2ª meitat)-152^{r}, 152^{v}, 153^{r}-154^{v}, 155^{r}-158^{v} (lletra semblant a la típica).

Cobertes: originalment els plecs no en tingueren i varen córrer sols o junts dos o més, així: són bruts 1^{r} i 6^{v} (primer i darrer f. del 1^{r} plec), 7^{r} i 16^{v} (*id.* del 2^{n} plec), 17^{r} i 32^{v} (*id.* del 3^{r} plec i del 4^{t}, respectivament), 33^{r} i 44^{v} (*id.* del 5e plec) 46^{r} i 59^{v} (*id* de p. 6, els fulls originaris), 45^{r} i 60^{v} (bifoli afegit a p 6 i que l'envolta), 61^{r-v} (f. inserit), 66^{r} i 84^{v} (cares exteriors de p. 8; altres f. també), 85^{r} i 92^{v} (cares exteriors de p. 9), 93^{r} i 110^{v} (*id.* de p. 10), 111^{r} i 120^{v} (*id.* de p. 11), 121^{r} i 128^{v} (*id.* de p. 12), 129^{r} i 148^{v} (*id.* de p. 13), (els f. de p. 14 van quelcom desordenats), 155^{r} i 158^{v} (cares exteriors de p. 15).

Fulls molt retallats, car han passat per dues guillotinades, segurament; el responsable de la segona vegada tingué la precaució d'amagar el marge inferior de f. 145, però descurà el marge de l'amplada; s'emportà sovint i dràsticament una bona part dels textos de les notes marginals. Han estat retallats cosa d'un centímetre a cada un dels tres costats lliures; la mida original és reconstituible per les restes deixades a f. 6, 84, 102, 133, 145 i 157; a més, els f. 60 i 64 tenen barbes, així com els 149 i 159 són mig centímetre més estrets, en relació amb l'amplada actual dels f. restants. El desordre existent al p. 14 es palesa a f. 149, que té el recto net i el verso brut, i que el text del f. no continua al f. següent, malgrat presentar les ratlles dels textos respectius a mitja frase.

Còdex 134

Fulls: 152, en 14 plecs; 10+8+12+14+12+12+10+8+16+14+12+10(9)+10+4+1, full enganxat al final (f. 152). El plec dotzè consta realment de nou f.- Hi ha custos a f. 10^{v}, entre els dos plecs del primer tractat; 29^{v}, entre dos plecs d'un mateix tractat, amb un f. en blanc entremig; 78^{v}, entre dos plecs del mateix tractat; 102^{v}, 116^{v} i 128^{v}, entre plecs d'un mateix tractat. La resta, sense custos; curiosament, un custos es troba al mig del plec (f.137^{v}) i no al final.- Numeració: 1-18, amb xifres romanes posades al centre del marge superior (és lletra coetània), que són els dos primers plecs i formen el primer tractat. Als f. 19-86 o plecs 3-8, que formen el segon tractat, hom segueix la pauta d'anotar un fulls amb xifres romanes i lletres o amb algun d'aquests signes sols: 20-23, del tercer plec, lletres b,c,d,e escrites al centre del marge inferior i II, III, IIII, V a l'extrem del marge inferior dels f. de la segona secció; 24-27, lletres f,g,h,i, com en el cas anterior. Al quart plec: cinc f. de la primera secció són marcats just al centre amb lletres a, b, c, d, e, escrites al centre del marge inferior. Al cinquè plec, només el f. 50 és marcat amb VI al centre prop del tall. El plec sisè, sense cap indicació. Al setè, van assenyalats els f. de la primera part al centre del marge inferior: I, II, III, IIII, V (f. 69-73). Varietat als plecs que formen el tractat 3: al vuitè plec, cap indicació; al novè, hi ha

la lletra a al centre del marge inferior; de manera semblant els plecs desè i onzè amb les lletres b i c, respectivament; al plec dotzè, escrits números 1, 2, 3, 4, 5 a la punta de la part inferior; al plec catorzè, cap indicació. A més, la meitat dels plecs que formen el tractat 2 porten un ordinal escrit a l'angle superior extern del primer f.: "prima" (f. 19^{r}), "tercia" (f.33^{r}, amb el qual comença la qüestió 5 i hom calculà que iniciaria plec, però després un altre amanuense hi afegí dos bifolis encartant-hi els cinc ja escrits), "quinta" (f. 57^{r}, o inici de la darrera qüestió, a la qual, per correspondre-li l'ordinal 15, hom ho esmenà en el sentit d'afegir-hi la desena i quedà en "quintadecima"), i algú coetani hi escriví "VII^{a} questione" (f. 69^{r}) a l'apartat corresponent.

En blanc: 17^{r}-18^{v} (f. darrers del segon plec i del tractat 1), 30^{r-v} (fi del tercer plec, al mig del tractat 2, partint un paràgraf del text: el de 29^{v} enllaça amb el de 31^{r}), 44^{v} (un terç en blanc, fi del plec quart, entre dos paràgrafs del mateix tractat), 56^{r-v} (fi del plec cinc, cas semblant al de f. 30), 68^{r-v} (fi del plec sis, com en el cas anterior), 86^{r-v} (fi del plec vuit i del tractat 2), 103^{r} (un terç) i 103^{v} (primer full del plec deu, entre dos articles del mateix tractat escrits per amanuenses diversos).

Mans: moltes; 25 grups, amb algunes de repetides; 1^{r}-18^{r} (tractat 1), 19^{r}-20^{r}, 21^{r}-28^{r}, 29^{r} (com 19-20), 31^{r}-32^{r} (id), 33^{r}-41^{r} (la que anotà les lletres a peu de pàgina i escriví la q. 5), 41^{v}-44^{v} (com 19-20); és inici de la q. 5), 45^{r-v}, 46^{r}-55^{v}, 57^{r}-67^{v} (com 46-55), 69^{r}-79^{v}(tot el plec setè i primer full del següent), 80^{r}-85^{v}, 87^{r}-97^{r} (són els f. anotats al r. i v. de la pauta inferior amb la síl.laba "cor", amb què un corrector deixà constància de la revisió efectuada), 87^{r} (títol anotat per una mà diferent de la del text, obra del bisbe Francesc Climent, sens dubte), 97^{r} (refets tres mots sobre rascat al final de la primera línia), 97^{v}-103^{v} (com 41-42, que és la mà que copià els articles 6 i 7), 104^{r}-116^{v} (inici de l'article 8 fins a acabar el plec), 117^{r-v} (com 45), 118^{r}-127^{v} (com 46-55), 127^{v} (afegida la darrera ratlla) i 128^{r-v} (com 117),129^{r}-135^{r} (la primera meitat), 135^{r} (l'altra meitat)-137^{v}, 138^{r}-145^{v}, 146^{r}-151^{v} (com 104-116), 152^{r-v}.

Cobertes: alguns plecs no en tingueren. Són bruts els fulls: 11^{r} i 18^{v} (les cares exteriors del segon plec; aquest plec i el primer foren doblegats pel mig de dalt a baix, en una forma típica de plecs medievals; formen el primer tractat); 57^{r} i 68^{v} (les cares exteriors del plec sisè, amb taques i tot), 69^{r} i 86^{v} (les cares exteriors corresponents respectivament al primer i darrer f. dels plecs setè i vuitè, que ja de bell antuvi foren cosits junts, de manera que l'escrivà del moment emplenà també el full inicial del plec següent), 87^{r-v} i 102^{r-v} (f. exteriors del plec novè, que foren arrencats i partits pel centre del bifoli), 88^{r} i 101^{v} (que protegiren el plec quan restà amb els fulls 87 i 101 arrencats), 129^{r}, 138^{v} i 139^{r} (cares exteriors del plec dotzè, que mostren el maltractament que sofrí tot aquest plec i el següent, amb algun full enganxat després d'haver estat arrencat). Els f. 19 i 30 palesen que el plec tercer comptà de bon principi amb cobertes.

Fulls no retallats mai, tret de l'afegit al final (f. 152), ni quan hom procedí al relligat i es formà el volum.

Còdex 143

Fulls: 66, en 7 plecs; 10+10+10+10+8+8+10, que coincideixen els cinc primers amb el text del tractat 1, el sisè amb el 2, i el setè amb el 3.- Sense "custos".- La numeració és amb xifres aràbigues escrites coetàniament al centre del marge superior, els f. que contenen el tractat 1 (1-45), i que foren retallades parcialment o del tot quan fou enquadernat el volum.

En blanc: 46^{r}-48^{v} (f. finals del plec cinc i darrer del tractat 1).

Mans: tres; una per tractat: 1^{r}-45^{v}, 49^{r}-56^{v}, 57^{r}-66^{r}.

Cobertes de pergamí, originàries.

Còdex 146

Fulls: 72 ara, però originalment en devia tenir 80; són perduts: 47, 48, 51-53, 72-73 i 80. Sis plecs, tots eren formats per 12 f., menys el darrer de 8. Val a dir que no s'ha perdut cap bifoli, sinó tan sols la meitat d'ells o un f., excepte el bifoli format pels f. 73 i 80.- "Custos": sempre, al final dels plecs: 12^{v}, 24^{v}, 36^{v}, (46^{v}, perdut), 60^{v}, (72^{v}).- Numeració dels plecs posada a l'extrem del marge inferior amb números, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 als f. de la primera secció del plec, i

una altra numeració dels mateixos fulls escrita al centre del marge inferior amb números també: 1, 2, 3, 4, 5, 6 (manquen els corresponents als f. perduts, naturalment).

En blanc: sempre entre el final del text d'una qüestió i el començament de l'altra. de manera que l'espai en blanc ocupa tota la pàgina o bé una part considerable: 6^{v}, 14^{r-v}, 16^{v}, 23^{r-v}, 32^{r-v}, 39^{v}, 56^{r-v}, 70^{r-v}, (80^{r-v}).

Mà: única. Tipus de lletra típic de la cúria papal, la denominada gòtica bastarda francesa, gros-sa i punxeguda.

Cobertes: originals. Als segles XVI-XVII hom desféu el relligat original, a conseqüència d'haver-se humitejat fortament el tall superior, i els fulls es dispersaren. Reconstruït actualment en el curs de la present investigació.

Cisma d'Occident, doc. en paper núm. 363

Fulls: 16, en 1 plec.- No numerats originàriament (han estat numerats actualment).

En blanc: 1^{r-v} (full que serveix de coberta), 12^{r}-13^{v}, 16^{r-v} (full que serveix de coberta posterior).

Mans: moltes; 10 grups; 2^{r}-3^{v} (conté el primer text), 4^{r-v} (es conjuminen tres escrivans en fragments barrejats), 5^{r} (el títol), 5^{r} (text), 6^{v}, 6^{v} (darrer paràgraf, que és l'autor de remissions als tractats "De concilio generali" i "De novo subscismate" anotades al marge), 7^{r} (el títol), 7^{r} (text)-11^{r} (és lletra típica de la cúria pontifícica, semblant a l'emprada a les butlles, principalment a 7^{r}), 11^{v} (setze ratlles, amb un incís degut a la mà que escriví "Johannis Amolros"), 14^{r}-15^{v} (dos textos d'una sola mà), 15^{v} (resta de la pàgina).

Cobertes: en fan els dos fulls del bifoli exterior.

Fulls no retallats mai; doblegats diformement; mesuren 300+220 mm; plec cosit d'origen, amb una llenca de pergamí a l'interior com a reforç del cosit.

Cisma d'Occident, doc. en paper núm. 1349

Fulls:16, en 1 plec;- No numerats originàriament (han estat numerats actualment).

En blanc: 1^{r-v} (full que serveix de coberta), 8^{r} (segona meitat)-10^{v}.

Mans: diverses; 8 grups; algun es repeteix; 2^{r}-4^{v} (gòtica librària per als dos primers textos i part del tercer), 4^{v}-6^{v} (cursiva, molt atapeïda; és la resta del tercer text), 7^{r}-8^{r} (com 2-4), 11^{r} (confegit de tipus librària i cursiva), 12^{r} (inici del text, librària), 12^{r} (resta del text, gòtica menuda), 12^{v}-15^{v} (lletra típica de la cúria papal), 16^{r-v} (gòtica estreta i allargada, que recorda la típica alemanya).- A més a més, alguns dels títols que encapçalen els textos són obra d'altres mans.

Fulls no retallats mai; mesuren 303+228 mm; plec cosit d'origen (actualment el fil és perdut), amb una llenca de pergamí a l'interior com a reforç del cosit.